

dr. hab. Krzysztof Gładkowski, prof. UWM
Instytut Nauk Politycznych
Katedra Nauk o Polityce i Nauk o Bezpieczeństwie
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Olsztyn, dnia 01.06. 2024 r.

Recenzja

dorobku naukowego Pani dr Anny Ratke-Majewskiej w postępowaniu o nadanie jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce i administracji

W związku z wnioskiem Pani dr Anny Ratke-Majewskiej z dnia 15 czerwca 2023 roku, zostało wszczęte postępowanie o nadanie jej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. Postępowanie to jest prowadzone na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2023, poz. 742 ze zm.). Zgodnie z art. 218 tej ustawy, podmiotem habilitującym jest Uniwersytet Zielonogórski. Jego uprawnienie do prowadzenia postępowania w sprawie nadawania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji oraz nadawania stopnia doktora habilitowanego w tej dziedzinie i dyscyplinie naukowej realizowane jest, stosownie do postanowień Regulaminu postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego, na Uniwersytecie Zielonogórskim (Uchwała nr 907 Senatu UZ z dnia 25 października 2023 r. w sprawie przyjęcia Regulaminu postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego na Uniwersytecie Zielonogórskim). Uchwałą nr 1071 Senatu Uniwersytetu Zielonogórskiego z dnia 27 marca 2024 roku w sprawie powołania komisji habilitacyjnej do przeprowadzenia czynności w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego Pani dr Annie Ratke-Majewskiej sporządzający recenzję został powołany w skład komisji habilitacyjnej do przeprowadzenia czynności w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego Pani dr Annie Ratke-Majewskiej jako recenzent.

Kryteria oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego w określonej dziedzinie nauki i dyscyplinie naukowej zostały określone w art. 219 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Są to: 1. posiadanie stopnia doktora w określonej dziedzinie nauki lub sztuki; 2. posiadanie w dorobku naukowym osiągnięcia stanowiącego znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny (w tym: co najmniej jednej monografii naukowej

ogłoszonej przez wydawnictwo ujęte w wykazie sporządzonym na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a ustawy lub co najmniej jednego cyklu powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie naukowych lub recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych ujętych w wykazie sporządzonym na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b ustawy); 3. istotna aktywność naukowa realizowana w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej.

Wskazane kryteria stanowią podstawę zawartej w niniejszej recenzji oceny dorobku naukowego Kandydatki, ze szczególnym uwzględnieniem wskazanego we Wniosku osiągnięcia naukowego będącego podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, którym jest monografia Anny Ratke-Majewskiej, pt. *Konflikt pamięci. Polska po przemianach systemowych 1989 roku* (ISBN 978-83-7842-483-3). Habilitantka załączyła do [obok danych wnioskodawcy, kopii dokumentu potwierdzającego posiadanie stopnia doktora, Autoreferat przedstawiający opis kariery zawodowej oraz istotnej aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni (s. 1-48)] Wykaz osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój dyscypliny wraz z elektroniczną wersją zapisu dorobku naukowo-badawczego. Pani dr Anna Ratke-Majewska spełniła zatem wszystkie formalne kryteria ustawowe wymagane do przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego.

1. Sylwetka Habilitantki

Kandydatka w latach 2005 – 2010 odbyła studia jednolite magisterskie na kierunku stosunki międzynarodowe na Wydziale Politologii i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, kierunek stosunki międzynarodowe. Stopień magistra stosunków międzynarodowych uzyskała 28 czerwca 2010 roku. Studia ukończyła z wynikiem bardzo dobrym. Tytuł pracy magisterskiej brzmiał: *Spółczesność hiszpańska wobec wojny domowej i okresu frankizmu na podstawie artykułów prasy polskiej oraz hiszpańskiej z lat 2004-2010*, promotor: dr hab. Jacek Knopek, prof. UMK.

W latach 2010 – 2011 studiowała w Podyplomowym Studium Socjologii Bezpieczeństwa Wewnętrznego Instytut Socjologii Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Program studiów podyplomowych obejmował cztery bloki tematyczne: ochrona informacji niejawnych, zarządzanie kryzysowe, blok socjologiczno-historyczny oraz bezpieczeństwo w biznesie.

Stopień naukowy doktora w zakresie nauk o polityce Anna Ratke-Majewska uzyskała po odbyciu studiów doktoranckich w latach 2011 – 2015 w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu na Wydziale Politologii i Studiów Międzynarodowych, Katedra Międzynarodowych

Stosunków Politycznych. Tytuł rozprawy doktorskiej: *Stosunki bilateralne Polski z państwami andyjskimi*. Promotorem dysertacji był dr hab. Jacek Knopek, prof. UMK. Publiczna obrona pracy miała miejsce 22 czerwca 2015 roku w UMK. Uzyskała stopień naukowy – doktor nauk społecznych w zakresie nauk o polityce. Podmiotem nadającym stopień była Rada Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu na posiedzeniu w dniu 15 września 2015 roku. Rozprawa uznana została za wyróżniającą.

Według podanych przez Panią dr Annę Ratke-Majewską w Autoreferacie informacji o zatrudnieniu, od maja 2013 roku do października 2016 roku na umowę zlecenie Kandydatka była wykonawcą projektu badawczego pt. *Polityka pamięci jako element kształtowania nowej tożsamości w czasie tranzytu z systemu autorytarnego*, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (ID: 185107) w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Od stycznia do czerwca 2016 roku, także na umowę zlecenie, była wykładowcą w Wyższej Szkole Demokracji w Grudziądzu. Jako adiunkt pracowała tamże od października 2016 roku do czerwca 2017 roku. Obecnie pracuje w Uniwersytecie Zielonogórskim na Wydział Nauk Społecznych w Instytucie Nauk o Polityce i Administracji w Katedrze Historii Najnowszej i Myśli Politycznej (do roku 2019 – Wydział Humanistyczny, Instytut Politologii Zakład Historii Najnowszej i Myśli Politycznej), gdzie Pani dr Anna Ratke-Majewska została zatrudniona w październiku 2017 roku (z przerwą na urlop macierzyński od 1.09.2019 roku do 28.02.2020 roku).

Omówienie osiągnięcia, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 lit. a ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021r. poz. 478 z późn. zm.)

Tytuł osiągnięcia naukowego będącego podstawą ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego brzmi: *Konflikt pamięci. Polska po przemianach systemowych 1989 roku*. Książka ta, licząca 510 stron, została wydana przez Oficynę Wydawniczą Uniwersytetu Zielonogórskiego, w Zielonej Górze w roku 2022. Recenzenci wydawniczy to – prof. dr hab. Grzegorz Janusz z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz dr hab. Michał Strzelecki, prof. UMK z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Na wstępie chciałbym zaznaczyć, iż recenzja wskazanej monografii i ocena dorobku naukowego w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego nie jest zadaniem łatwym, zwłaszcza w dziedzinie, która składa się z wielu dyscyplin, niekoniecznie powiązanych ściśle ze sobą. Wprawdzie interdyscyplinarność pozwala na znaczne przekraczanie i dialog dyscyplin ze sobą w dążeniu do prawdziwościowego ujęcia podejmowanych celów badawczych, jednak kwestia badania pamięci i to w kontekście konfliktowych narracji historycznych po roku 1989 stawia recenzenta przed bardzo trudnym zadaniem. Trudność ta wynika z kontrowersji

zarówno w odniesieniu do teorii pamięci i metod jej badania, jak i z ich aplikacji do konkretnego obszaru, będącego przedmiotem badań. Wprawdzie wiele dyscyplin w naukach społecznych i humanistycznych ma znaczne osiągnięcia w tym zakresie, jednak w naukach o polityce jest ich niewiele, stąd z dużą uwagą należy podejść do przedstawionej przez Panią dr Annę Ratke-Majewską monografii jako podstawy do nadania stopnia doktora habilitowanego.

Publikacja Habilitantki swoim zakresem obejmuje Polskę, głównym problemem badawczym, który wyznaczyła sobie Autorka monografii jest istniejący w Polsce konflikt pamięci, który badany jest w aspekcie pamięci jednostek, grup i wspólnot. Pani dr Anna Ratke-Majewska zaznacza w Autoreferacie: „Monografia nie jest zatem kolejną pozycją na temat wyłącznie polityki pamięci, choć ta – jako jedna z polityk szczegółowych państwa – również buduje narracje pamięci, które uczestniczą w toczącym się konflikcie” (s. 3). Podałem ten cytat, by ukazać świadomość Autorki odnośnie do oddziaływania polityki pamięci na uczestniczących w konflikcie pamięci, chcę jednak dodać, że oceniana monografia jest też medium, które oddziałuje na świadomość czytelników i będzie to medium uczestniczyło w procesie kształtowania pamięci i narracji ją kształtujących.

Struktura pracy

Na strukturę monografii składa się osiem rozdziałów oraz „Wstęp”, „Zakończenie”, „Bibliografia”, „Summary”.

Kolejne rozdziały i podrozdziały noszą tytuły:

Rozdział 1

Pamięć jako przedmiot refleksji naukowej. Od pamięci do polityki pamięci (13)

1.1. Czym jest pamięć? (13)

1.2. Pamięć indywidualna i zbiorowa (27)

1.3. Pamięć a historia (38)

1.4. Polityka pamięci i jej funkcje w kontekście zadań pamięci (48)

Rozdział 2

Konflikt pamięci w Polsce po przemianach systemowych roku 1989 – założenia teoretyczne i metodologiczne (61)

2.1. Konflikt pamięci a narracje pamięci (61)

2.2. Polska polityka pamięci po 1989 roku (70)

2.3. W jaki sposób zbadać konflikt pamięci? Podbudowa metodologiczna (84)

2.4. Stan badań nad konfliktem pamięci w Polsce od roku 1989 (94)

Rozdział 3

Powstanie warszawskie (1944) (105)

3.1. Podłoże narracji tranzycyjnych i potranzycyjnych (105)

3.2. Kierunek narracji po przemianach roku 1989: powstanie warszawskie było konieczne, a ofiara powstańców – ich bohaterska walka – stanowiła akt uzasadniony politycznie, moralnie i społecznie (114)

3.3. Kierunek narracji po przemianach roku 1989: powstanie było błędem,

a heroiczna ofiara powstańców stanowiła niemożliwą do uzasadnienia stratę (132)
3.4. Narracje afirmatywne, krytyczne i konsensualne w kontekście powstania warszawskiego (143)

Rozdział 4

Polacy wobec Żydów w okresie II wojny światowej (147)

4.1. Podłoże narracji tranzycyjnych i potranzycyjnych (147)

4.2. Kierunek narracji po przemianach roku 1989: Polacy byli wyjątkowi w postawach wobec ludności żydowskiej, gdyż rozpowszechnionym zachowaniem w społeczeństwie polskim okresu II wojny światowej była pomoc Żydom i ratowanie ich przed zagładą (166)

4.3. Kierunek narracji po przemianach roku 1989: Polacy nie byli wyjątkowi w postawach wobec ludności żydowskiej, ponieważ oprócz postaw heroicznych istniały także (w wysokim stopniu rozpowszechnienia): bierność, zdystansowanie oraz wrogość (189)

4.4. Narracje afirmatywne, krytyczne i konsensualne w kontekście stosunku Polaków wobec Żydów w okresie II wojny światowej (203)

Rozdział 5

Polska konspiracja wojenna i powojenna (207)

5.1. Podłoże narracji tranzycyjnych i potranzycyjnych (207)

5.2. Kierunek narracji po przemianach roku 1989: działalność polskiego podziemia wojennego i powojennego oceniać należy jednolicie – jako słuszną, bohaterską, uzasadnioną politycznie oraz społecznie, a także wyrażającą wolę całego narodu polskiego (223)

5.3. Kierunek narracji po przemianach roku 1989: działań podejmowanych przez konspirację okresu wojny oraz powojnia nie można traktować jako wyrazu jednakiej woli całego narodu polskiego oraz oceniać jednolicie pozytywnie – gdyż oprócz aktów godnych pochwały występowały czyny haniebne (249)

5.4. Narracje afirmatywne, krytyczne i konsensualne w kontekście polskiej konspiracji wojennej i powojennej (273)

Rozdział 6

Stan wojenny w Polsce (1981-1983) (277)

6.1. Podłoże narracji tranzycyjnych i potranzycyjnych (277)

6.2. Kierunek narracji po przemianach roku 1989: stan wojenny był przestępstwem, zbrodnią komunistyczną wymierzoną przeciw polskiej ludności i rodzącej się demokracji, a także zdradą narodową rządzących Polską Ludową, ukierunkowanych na utrzymanie władzy (290)

6.3. Kierunek narracji po przemianach roku 1989: stan wojenny był konieczny lub/i nieunikniony (315)

6.4. Narracje afirmatywne, krytyczne i konsensualne w kontekście stanu wojennego w Polsce (1981-1983) (335)

Rozdział 7

Okrągły Stół (1989) (339)

7.1. Podłoże narracji tranzycyjnych i potranzycyjnych (339)

7.2. Kierunek narracji po przemianach roku 1989: Okrągły Stół to sukces

- rozwiązań kompromisowych, będący zwycięstwem rodzącej się demokracji (351)
- 7.3. Kierunek narracji po przemianach roku 1989: Okrągły Stół był błędem, porażką, „niedokończoną rewolucją” i zdradą narodową (367)
- 7.4. Narracje afirmatywne, krytyczne i konsensualne w kontekście Okrągłego Stołu (1989) (385)

Rozdział 8

Narracje afirmatywne, krytyczne i konsensualne – przyczyny, zalety, wady oraz skutki (387)

8.1. Narracje afirmatywne (387)

8.1.1. Przyczyny (387)

8.1.2. Zalety (390)

8.1.3. Wady (393)

8.1.4. Skutki (397)

8.2. Narracje krytyczne (399)

8.2.1. Przyczyny (399)

8.2.2. Zalety (402)

8.2.3. Wady (404)

8.2.4. Skutki (411)

8.3. Narracje konsensualne (414)

8.3.1. Przyczyny (414)

8.3.2. Zalety (417)

8.3.3. Wady (420)

8.3.4. Skutki (424)

Zakończenie

Bibliografia

Summary

Ocena merytoryczna monografii będącej podstawą ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego

Prezentacja tak szczegółowa struktury pracy pokazuje prostą i logiczną konstrukcję monografii, która została konsekwentnie zrealizowana w całej pracy. Jest to – w aspekcie metodologicznym – niewątpliwie bardzo pozytywna strona pracy, która zapewniła spójność wyводу w każdym z obszarów pamięci poddanych badaniu. To, że konstrukcja pracy jest prosta, nie oznacza, że jest ona mało wyrafinowana. Wprost przeciwnie – zapewniła po pierwsze jednolitą analizę ogromnego materiału w każdym z pięciu obszarów badawczych i zrealizować zamierzone w pracy cele. Obrona przez Panią dr Annę Ratke-Majewską strategia jest – moim skromnym zdaniem – znakomitym zbiegiem metodologicznym porządkującym i systematyzującym duży zakresowo i treściowo materiał badawczy, który jest niezmiernie zróżnicowany nie tylko treściowo, bo i formalnie. Już samo uporządkowanie i usystematyzowanie ogromnego materiału badawczego można uznać za szczególne osiągnięcie naukowe.

Można wprawdzie wysunąć zastrzeżenie, czy treści ósmego rozdziału na należało umieścić jako wnioski końcowe z każdego rozdziału poświęconego tytułowemu konfliktowi pamięci w badanych obszarach pamięci. Autorka monografii zdecydowała jednak inaczej i słusznie,

bowiem książka zyskała na przejrzystości. Ostatni rozdział – co się narzuca w kontekście lektury całej pracy – otwiera też możliwość dalszej analizy w wymienionych aspektach zarówno badanych już, jak i przyszłych narracji w miarę pozyskiwania nowych materiałów i danych, ewentualnie pełniejszego zastosowania metod ilościowych.

Wstęp poświęcony został głównie pamięci, wskazano, że badać ją można – badając narracje pamięci. Będący przedmiotem badań konflikt może zostać poznany wówczas, gdy następuje zderzenie odmiennych narracji na określony temat. Autorka wskazała tu podstawowy cel badań: „Podstawowym celem badań, które przedstawiono na stronach prezentowanej monografii, było uzyskanie odpowiedzi na pytanie o to, w jaki sposób kształtował się konflikt pamięci w Polsce po roku 1989, dopełnione zapytaniem o rodzaj i częstotliwość narracji pamięciowych w nim uczestniczących. Problematyka ujęć budujących wskazane zderzenie pamięci, refleksja nad tym, w który z rodzajów narracji się one wpisywały oraz które z nich w badanym okresie zdobyły przewagę, stała się w konsekwencji główną płaszczyzną prowadzonych analiz. Za ważny element badań uznać należało też jednak rozważania nad pytaniami o przyczyny, zalety, wady oraz skutki omówionych narracji pamięci, a także o to, czy konflikt pamięci w Polsce można rozwiązać oraz przewaga których narracji mogłaby owo rozwikłanie ułatwić” (s. 6). Wynika z tego, że poza celami teoretycznymi i porządkującymi, badania miały też cel aplikacyjny – rozwiązanie konfliktu pamięci. Czy jest możliwe? Dalej Autorka informuje o wypracowanym i zastosowanym w badaniach podziale narracji na trzy grupy: afirmatywne, krytyczne, konsensualne. Wskazane zostały przy tym ich cechy charakterystyczne. Wymienia tu Habilitantka wyróżnione przez nią i zbadane obszary pamięci: powstanie warszawskie, stosunek Polaków wobec Żydów w okresie II wojny światowej, polska konspiracja wojenna i powojenna, stan wojenny. Wyniki badań prowadzonych w tych obszarach zostały przedstawione w rozdziałach: trzecim, czwartym, piątym, szóstym i siódmym. Autorka zaznacza, że: „Wszystkie analizowane narracje odnosiły się zatem do wydarzeń zaistniałych po 1939 roku, choć one same – jako opowieści o różnej formie wyrazu i źródłach – powstawały już po roku 1989. Ich podłożem były natomiast bardzo często narracje pamięci konstruowane w okresie Polski Ludowej, których oddziaływanie na ujęcia tranzycyjne i potranzycyjne w Polsce zostało włączone do rozważań”(s. 7). Autorka wskazała tu zatem, jak rozwiązała kwestię kształtowania się narracji w każdym obszarze, który przybrał formę odrębnego podrozdziału w kolejnych rozdziałach, gdzie w pierwszym punkcie omówione zostało podłoże tranzycyjne i potranzycyjne. Następnie została wyjaśniona przez Autorkę kolejność rozdziałów i omówiła strukturę całej pracy, której pierwsze dwa rozdziały zostały poświęcone zagadnieniom teoretycznym i metodologicznym. Kolejnych pięć rozdziałów to te już wspomniane na temat poszczególnych obszarów pamięci i narracji konfliktowych, mające identyczną strukturę: 1. Podłoże narracji tranzycyjnych i potranzycyjnych; 2. Kierunek narracji po przemianach roku 1989 (narracje pozytywie oceniające); 3. Kierunek narracji po przemianach roku 1989 (narracje negatywnie oceniające); 4. Narracje afirmatywne, krytyczne i konsensualne (podsumowanie przedstawionych rodzajów narracji). Odnośnie do ostatniego rozdziału i „Zakończenia” Autorka stwierdza: „Celem ostatniego, ósmego rozdziału publikacji, było rozpatrzenie przyczyn, zalet, wad i skutków narracji afirmatywnych, krytycznych i konsensualnych. Dokonano je, rozwijając wcześniejsze rozważania poprowadzone wobec stanowisk funkcjonujących w wyznaczonych obszarach pamięci. Tok refleksji, przywołując różnorodne, niejednokrotnie zdecydowanie od siebie odmienne oceny, przybliżyć miał w konsekwencji ostateczną weryfikację postawionych

uprzednio hipotez badawczych. Ta z kolei zaprezentowana została w Zakończeniu, zwieńczającym niniejszą książkę” (s. 10). Odnotujmy przy okazji, że przy redagowaniu cytowanego tekstu nie dokonano korekty stylistycznej: Dokonano je, powinno być: go – czyli „dokonano rozpatrzenia”. W całej pracy niewiele jest błędów językowych, wynikają one zresztą z trwałej obecności w żargonie naukowym i trudno je wyeliminować, stąd redaktorzy w wydawnictwach sygnalizują swoją bezsilność, często się poddają i przyjmują, że weszły na trwałe do języka. Trudno się z tym zgodzić.

W tym miejscu już można zapytać, dlaczego nie pojawił się wśród wybranych do badań obszarów „Katyń”? Ma on swoją od strony konfliktowych narracji, nasiloną kontynuację od 2010 roku w wyniku „katastrofy smoleńskiej” zarówno w aspekcie narodowym, jak i międzynarodowym. Z politologicznego punktu widzenia – jako konflikt pamięci ma ogromną wagę.

Istotne stwierdzenia padają w ostatniej części „Wstępu”, gdyż Pani dr Anna Ratke-Majewska wyraźnie zaznacza, dlaczego nie jest jej głównym celem ocena poszczególnych narracji, lecz ukazanie, jak kształtują one tożsamość polityczną i tożsamość narodową. Warto zdania Autorki monografii zacytować, gdyż informują o założeniu, które zostało przyjęte w badaniach oraz o skali i rodzajach oddziaływań konfliktu pamięci: „Założeniem było natomiast przedstawienie zjawiska istotnego ze społecznego punktu widzenia, które jest ponadto w stanie wywierać skutek zarówno na działalność organów państwowych w ramach prowadzonej przez władze polityki wewnętrznej, jak i na relacje państwa polskiego na arenie międzynarodowej. Konflikt pamięci oddziałuje bowiem na zachowania jednostek i różnej wielkości społeczności, wypełnia szpalty gazet, napełnia treścią różnego typu strony internetowe, rozgrzewa dyskusje naukowe, obecny jest w przemówieniach oficjalnych i debatach prywatnych. Ma ogromne znaczenie dla tożsamości politycznej i poczucia przynależności narodowej, decyduje o charakterze polskiej społeczności, jej stosunku do »obcego«, pchając zbiorowość do aktywności, lub przeciwnie – skłaniając ją do bierności. Wpływa na wybory polityczne i przenosi swą siłę na spory innej natury. Czy jesteśmy zatem skazani na konflikt pamięci? Czy raczej powinniśmy zaakceptować go jako nieodzowną część życia społecznego, która współdecyduje o charakterze wspólnoty polskiej? Między innymi na te pytania – za pośrednictwem wskazanych problemów badawczych – starano się odpowiedzieć w prezentowanej monografii” (s. 11). Słowa te jednoznacznie wskazują, że w recenzowana monografia ma walor aplikacyjny.

To szczegółowe omówienie „Wstępu” w tym miejscu uzasadnione jest jego zwięzłością (s. 5-11), bo mimo to ujęto w nim najważniejsze kwestie – problem badawczy, cel i strategię badań. Co warto podkreślić, gdyż często wstępy prac naukowych są nadmiernie szerokie. Autorka ocenianej monografii przedstawiła podstawowe informacje, które są zwykle w rozbudowanych wstępach przedstawione w pierwszych dwóch rozdziałach.

Rozdział pierwszy, w którym Autorka na 47 stronach rozstrzyga kwestie definicyjne odnośnie do: pamięci, relacji między pamięcią indywidualną a zbiorową, różnicy między pamięcią a historią, wreszcie polityki pamięci w kontekście jej funkcji związanych z zadaniami pamięci.

Prezentując problematykę pamięci Habilitantka jedynie wspomina o historii zainteresowania pamięcią. Zadowolona się odwołaniem i krótkim zreferowaniem tej kwestii na podstawie prac: Aleidy Assmann, Astrid Erll, Magdaleny Saryusz-Wolskiej. Na stronie 15 Pani dr Anna Ratke-Majewska, podając definicję pamięci, stwierdza „W obliczu powyższych refleksji warto jednakże zaznaczyć, iż bez względu na rozpatrywaną perspektywę naukową, ludzką pamięć

najprościej zdefiniować można jako zdolność do rejestrowania, przechowywania, a także odtwarzania doznań zmysłowych, skojarzeń oraz informacji (odbywającą się zarówno na poziomie świadomym – deklaratywnym, jak i nieświadomym – niedeklaratywnym). Taka definicja ujmuje więc tak samo kwestie funkcjonowania mózgu, jak i szeroko zakrojone zagadnienia uczestniczenia jednostek w społeczeństwie, kulturze oraz interakcjach międzyludzkich. Uwzględnia zatem nie tylko procesy uczenia się na pamięć (wliczając w to sposoby mnemoniczne), ale i uzyskiwany w toku edukacji udział w tradycji kulturowej”. I dalej na następnej stronie czytamy: „Przedstawione powyżej bardzo ogólne rozumienie pojęcia pamięci wskazuje na dwie drogi konstruowania treści pamięciowych, gdzie z jednej strony występuje doświadczenie własne jednostki ludzkiej, z drugiej – jej uczestnictwo w otaczającej kulturze. Pamięć o wydarzeniach minionych może w związku z tym powstać poprzez osobiste ich przeżycie, lub – jako zjawisko wewnątrz kulturowe – dzięki opowieściom o przeszłości funkcjonującym w społeczności, której dany człowiek jest częścią” (s. 15). Autorka już we „Wstępie” informuje, czym jest pamięć: „Dla zrozumienia tego, czym jest pamięć, za istotne należy uznać zarówno samo jej pojęcie (jako zdolności do rejestrowania, selekcjonowania, przechowywania, odtwarzania i reinterpretacji doznań zmysłowych, skojarzeń oraz informacji), jak i dostrzeżenie form udziału człowieka w jej konstruowaniu (czyli tworzenia treści pamięciowych na poziomie uświadomionym oraz nieuświadomionym), a także odkrycie jej relacji z fikcją z jednej strony oraz prawdą – z drugiej. Wszystkie wspomniane elementy są bowiem w stanie unaocznic szczególnie rolę procesów zapamiętywania, pamiętania i zapomnienia w aktach współtworzenia ludzkiej samoświadomości, budowania poczucia związków z konkretnymi zbiorowościami oraz konstruowania tożsamości w różnych jej przejawach, w tym w aspekcie politycznym i narodowym. Pamięć ważna jest zatem tak samo dla jednostki, określając, kim ona w rzeczywistości jest, jakie są jej korzenie, tradycje czy związki kulturowe, jak również dla zbiorowości, przesądzając o jej przetrwaniu, podejmowanych działaniach oraz artykułowanych potrzebach i aspiracjach. Odgrywając role społeczne i jednocześnie charakteryzując się wysoką podatnością na kształtowanie, ma ponadto ogromny potencjał dla wykorzystania politycznego. Dzieje się tak, gdyż jest strukturą narracyjną, a narracje stanowią nie tylko jej wyraz (jako że pamięć konstruuje zarówno osobiste przeżycia człowieka, selekcjonowane oraz modyfikowane przez jego doświadczenia, przekonania, zdobytą wiedzę i przeżywane emocje), ale i budulec (z racji tego, iż tworzą ją też opowieści o przeszłości docierające do jednostek z zewnątrz i będące wyrazem ekspresji ich autorów, wynikając z ich wiedzy, intelektu, intuicji, poziomemu empatii, uczuć oraz światopoglądu)” (s. 6-7). Przytoczyłem te długie fragmenty na temat pamięci, gdyż zmuszają mnie do wskazania terminu „**enkulturacja**”, który do słownika naukowego wprowadził w 1948 roku Melville John Herskovits (*Man and his Works. The Science of Cultural Anthropology* New York, s. 39-40). Jacek Bednarski definiuje i opisuje enkulturację następująco: „1) proces nabywania kompetencji kulturowej, uczenia się kultury; 2) proces wrastania w kulturę danego społeczeństwa. W procesie tym jednostka staje się integralnym jego członkiem i nosicielem jego kultury. Termin ten wprowadził M. J. Herskovits (1895 – 1963), amerykański antropolog, definiując enkulturację jako »przejawy wyuczonego doświadczenia, które wyróżnia człowieka od innych istot i przy pomocy którego po urodzeniu i w późniejszym życiu nabywa on kompetencji swojej kultury« Jest to »proces warunkowany świadomie lub nieświadomie, realizowany w granicach sankcjonowanych przez dany system zwyczajów. Poprzez proces ten osiąga się nie tylko wszelkie przystosowanie do

życia społecznego, ale także wszelkie satysfakcje, które są wprawdzie częścią społecznego doświadczenia, lecz pochodzą raczej z jednostkowego doznania niż ze związku z innymi w grupie« [...] Enkulturationa charakteryzuje się tym, że: 1) jest wyłącznie własnością gatunku ludzkiego, istotnym czynnikiem rozwoju jego zdeterminowanej genetycznie potencjalnej zdolności do wyuczenia się kultury; 2) przebiega w toku biologicznego dojrzewania jednostki rozpoczyna się z chwilą narodzin, a kończy w momencie jej śmierci, obejmuje każdą jednostkę, która jest zarówno jej przedmiotem, jak i podmiotem; 3) jest konieczna – ma charakter adaptacyjny, jest instrumentem przystosowania jednostki do życia w danym społeczeństwie, kształtowania jej osobowości, przeobrażania jej zachowań w nawykowe i zgodne z kulturą. Nie jest jednak enkulturationa ściśle deterministyczna, pozostawia jednostce możliwość wyboru zachowań w granicach danego wzorca kulturowego i jest istotnym źródłem zarówno równowagi, jak i rozwoju danego systemu kulturowego [...] 4) jest mechanizmem transmisji kultury, w której obrębie dokonuje się przekaz dziedzictwa kulturowego; 5) jest gruntowna i złożona – obejmuje naukę wszelkich aspektów kultury, od języka po kulturowo określone sposoby wyrażania uczuć, aspekty kultury rzeczywistości i ideałów kulturowych; 6) jest selektywna, nigdy nie prowadzi do poznania przez jednostkę całości kultury, a jedynie jej niektórych subkultur [...] Stopień poznania tych struktur i ich treść są warunkowane miejscem jednostek w strukturze społecznej i czynnikami je determinującymi; 7) jest stopniowa [...]; 8) dokonuje się w różnych typach grup społecznych, jak i przy udziale różnych instytucji społecznych [...]; 9) jest procesem zarówno uświadamianym, jak i nieuświadamianym. Dokonuje się przez bezpośrednie i świadome wskazówki – wychowanie i nauczanie, świadomą obserwację i naśladowanie oraz nieświadomie – przez mimowolne naśladowanie i swego rodzaju absorpcję; 10) jest relatywna – odnosi się do danego systemu kulturowego. W niektórych sytuacjach enkulturationa może obejmować elementy dwóch, a nawet kilku kultur [...] lub zawierać pewne treści obce danej kulturze [...]. Dezintegracja kulturowa powoduje, iż enkulturationa w danej kulturze traci sens. Nowa rzeczywistość kulturowa wymaga reenkulturationa, tj. enkulturationa w nowej kulturze” (J. Bednarski, *Enkulturationa*, [w:] *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, red. Z. Staszczak, PWN, Warszawa – Poznań 1987, s. 75-77). Enkulturationa pozwoliłaby Habilitantce na szersze ujęcie kwestii pamięci od tej, którą Autorka zaprezentowała twierdząc, że pamięć kształtuje się dwutorowo: „Do owej dwutorowości w kontekście tworzenia treści pamięci ludzkiej odniósł się niejeden badacz prezentowanej problematyki” (s. 15). Tu Autorka odwołuje się do Tomasza Maruszewskiego i jego *Pamięci autobiograficznej*, który w kształtowaniu indywidualnej pamięci dostrzegł także udział społeczeństwa, które ma udział w konstruowaniu osobistej pamięci – powstaje ona przez partycypację w społeczności i jego kulturze (zapewniającej styczność z istniejącymi tam opowieściami o przeszłości). Habilitantka odwołała się także do Jana Assmanna, niemieckiego historyka i egiptologa, znawcy problematyki pamięci. Twierdził on, że w procesach budowania treści pamięciowych niezbędne jest zarówno doświadczenie, jak i uczestnictwo jednostki w kulturze. Pani dr Anna Ratke-Majewska zrelacjonowała też znaczenie dwóch ważnych pojęć wprowadzonych do nauki przez J. Assmanna – „pamięć funkcjonalna” i „pamięć kulturowa” (*Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, tłum. A. Kryczyńska-Pham, Warszawa 2008; oryg.: *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, Verlag C.H.Beck, 1992; wyd. 7. 2013). Dalej Pani dr Anna Ratke-Majewska przywołuje Maurice’a Halbwachsa, Adama

Rajewskiego, Fryderyka Nietzschego, Daniela L. Schactera udowadniając tym samym, że zna dobrze i wielostronnie współczesną problematykę związaną z teorią pamięci.

Jeśli wskazałem pojęcie i zasadnicze elementy teorii enkulturacji, to po to, by Autorka w przyszłości uwzględniła tę teorię w badaniach politologicznych, gdyż „enkulturacja” jest pojęciem ogólniejszym i bardziej neutralnym, obejmującym wszystkie aspekty i zagadnienia procesu, który w takich naukach, jak socjologia, psychologia i pedagogika jest nazywany „socjalizacją” i „wychowaniem”. Oba te terminy mają tylko zbliżone znaczenie do pojęcia „enkulturacji”.

To ostatnie pojęcie obejmuje też następną kwestię, omówioną w kolejnym podrozdziale monografii – „pamięć indywidualną” i „pamięć zbiorową”. W teorii enkulturacji, jak to pokażałem wymieniając jej elementy, jedna bez drugiej w zasadzie nie istnieje. Autorka przedstawiła kwestię pamięci zbiorowej i zreferowała teorię jednego z głównych badaczy pamięci zbiorowej, już wymienionego – M. Halbwachsa, wspomniała też jego mistrzów – Émile Durkheima oraz Henriego Bergsona. Następnie zajęła się koncepcją Aby’ego Warburga, niemieckiego historyka sztuki i kulturoznawcy, uznając jej przełomowość przez uzasadnienie, że nie tylko dokumenty historyczne kształtują pamięć zbiorową. W rozważaniach na temat pamięci indywidualnej i zbiorowej dr Anna Ratke-Majewska sięgnęła też do już wcześniej prezentowanych poglądów na temat pamięci – A. Assmann i A. Erll, omawia też ujęcia socjologów – Paula Connertona i Barbary Szackiej. Analiza dorobku wymienionych uczonych prowadzi Autorkę *Konfliktu pamięci* do wniosku sformułowanego przez A. Erll, a znanego wielu profesjonalnie zajmującym się pamięcią, że zarówno pamięć indywidualne ani pamięć zbiorowa nie są lustrzanym odbiciem przeszłości, lecz terażniejszym przypomnieniem sobie czegoś z potrzeby indywiduum lub grupy. W tym miejscu, zdaniem recenzenta, przydałby się akapit na temat reprezentacji, ściśle już związany z badaniem narracji Franka Ankersmita, do którego się przecież odwołuje, jednak brakuje w bibliografii pracy, w której mowa zarówno o narracji, jak i do przedstawieniu i reprezentacji (*Narracja, reprezentacja, doświadczenie : studia z teorii historiografii*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków 2004).

Autorka w podrozdziale trzecim przechodzi do swego czasu bardzo aktualnej kwestii relacji między pamięcią a historią. Ten złożony problem, jak zauważa dr Anna Ratke-Majewska, podejmowali autorzy omawiani w poprzednim podrozdziale i referuje poglądy klasyków zajmujących się zagadnieniem pamięci: Jacques’a Le Goffa, Pierre’a Nory. W pierwszej kolejności Autorka sięga jednak do M. Halbwachsa i jego poglądów odnośnie do pamięci i historii. Kolejnymi analizowanymi autorami, których uznała Habilitantka za ważnych są: J. Assmann, J. de Goff, P. Nora. Habilitantka dostrzegła ważny aspekt, który wskazała A. Assmann – pozornej polaryzacji między pamięcią a historią. A. Assmann traktuje pamięć i historię jako dwa tryby pamiętania i wyróżnia „pamięć funkcjonalną” i „magazynującą” (*Przestrzeń pamięci. Formy i przemiany pamięci kulturowej*, tłum. P. Przybyła, [w:] *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, red. M. Saryusz-Wolska, Kraków 2009, s. 101-142). Wśród uczonych, którzy odrzucali antynomię pamięć – historia, uznawali historię za formę pamięci, Pani dr Anna Ratke-Majewska wymienia Patricka H. Huttona (*History as an Art of Memory*, Hanover – London 1993) oraz Barbarę Szacką (*Czas przeszły – pamięć – mit*, Warszawa 2006).

Analizowane kwestie uznała Autorka za niezbędne w celu rozważania polityki pamięci, którą się zajmuje w następnym podrozdziale, któremu nadała tytuł: „Polityka pamięci i jej

funkcje w kontekście zadań pamięci”, dodam niezbyt fortunny, gdyż jest personalizujący pamięć, a ponadto w samej funkcji wyróżniamy działanie i cel, zaś działanie w określonym celu, jest zadaniem. Habilitantka najpierw streszcza poglądy na temat definicji „polityki pamięci” Lecha M. Nijakowskiego (*Baron Münchhausen, czyli o polskiej polityce pamięci*, „Przegląd Polityczny” 2006, nr 75), przywołując też publikacje w przypisie P. Bałdysa i K. Piątka (*Memory politicized. Polish media and politics of memory – case studies*, „Media i Społeczeństwo” 2016, nr 6), J. Pomorskiego (*Polityzacja/mitologizacja historii, czyli w czym neuronauka (i metodologia) może pomóc badaczowi historii najnowszej?*, „Historia @ Teoria” 2017, nr 4), Roberta Traby (*Polityka wobec historii: kontrowersje i perspektywy*, „Teksty Drugie” 2010, nr 1-2), następnie, odwołując się do literatury różnej proweniencji podejmuje pojęciowy problem relacji terminów – „polityka pamięci” i „polityka historyczna” (Marek Cichocki, Dariusz Gawin, Dieter Segert, R. Traba, Piotr Witek, Anna Wójcik, Joanna Marszałek-Kawa, Anna Ratke-Majewska, Patryk Wawrzyński, Wojciech Opioła, Rafał Chwedoruk), by skoncentrować się na „polityce pamięci” (Eugeniusz Ponczek), dzieli się przy tym wynikami swoich wcześniejszych badań (A. Ratke-Majewska, *Obecność miejsc pamięci w przestrzeni publicznej jako narzędzie realizacji polityki pamięci w okresie potranzycyjnym. Chile i Hiszpania – wspólna droga?*, [w:] *¿Adónde vas, España? Przemiany polityczne w Hiszpanii i Ameryce Łacińskiej na przełomie XX i XXI wieku*, red. S. Dudra, Ł. Młyńczyk, R. Michalak, Zielona Góra 2017, s. 45-73; *Politics of Memory*, w: *The Dictionary of Political Knowledge*, red. J. Marszałek-Kawa, D. Plecka, Toruń 2019, s. 371-376; Anna Ratke-Majewska, Joanna Marszałek-Kawa, *The Politics of Memory and Political Identity: A Theoretical Overview*, [w:] J. Marszałek-Kawa, P. Wawrzyński, A. Ratke-Majewska, *The Politics of Memory in Post-Authoritarian Transitions, Volume Two: Comparative Analysis*, Newcastle upon Tyne 2017, s. 31-47 oraz inne). Habilitantka w tym podrozdziale wykazała się znajomością teoretycznych ujęć kwestii polityki pamięci i polityki historycznej, które poprzedziło studium tych zagadnień w związku z publikacjami, których była autorką i współautorką.

Niewątpliwie w rozdziale pierwszym przedstawione zostały istotne kwestie związane ściśle z podjętym tematem pamięci. Charakteryzuje pierwszą część pracy znajomość literatury przedmiotu, teorii klasyków podejmujących problem pamięci, zwłaszcza autorów polskich. Zaskakuje jednak brak tak podstawowego dzieła, jak Paula Ricoeura, *Pamięć, historia, zapomnienie*, tłum. J. Margański, Universitas, Kraków 2006, czy ważnego leksykonu: *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, red. Magdalena Saryusz-Wolska, Robert Traba, współpraca: Joanna Kalicka, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2014. W leksykonie jest hasło „konflikt pamięci” (<https://cbh.pan.pl/pl/konflikt-pami%99ci>) oraz wiele innych związanych z przedmiotem badań Habilitantki. Z nowszych publikacji Magdaleny Saryusz-Wolskiej wart przytoczenia jest artykuł *Przeszłość i przyszłość badań pamięci. Czy potrzebujemy nowej dyscypliny?*, „Politeja” 2020, Vol. 17, nr 2(65), p. 11-24. Także nie mogę przemilczeć wielotomowej publikacji *Polsko-niemieckie miejsca pamięci*, na którą składają się cztery tomy wydane w języku polskim pod redakcją Roberta Traby i Hansa Henninga Hahna we współpracy z Maciejem Górnym i Kornelią Kończal (t. I–IV) oraz teoretyczny tom piąty, wydany w języku niemieckim pod redakcją Roberta Traby i Petera Olivera Loewa. Łącznie w latach 2012–2015 wydano równoległe dziewięć tomów — cztery w języku polskim w Wydawnictwie Naukowym Scholar i pięć w języku niemieckim w wydawnictwie Ferdinand Schöningh).

W rozdziale drugim Autorka omawia założenia teoretyczne i metodologiczne konfliktu pamięci w Polsce po przemianach systemowych 1989 roku, rozpoczynając od dwóch kwestii w pierwszym podrozdziale – konfliktu pamięci i narracji pamięci. A samo omówienie pojęcia konfliktu oparła głównie na teorii psychologicznej Kurta Lewina, wykorzystując głównie artykuły Anatola Bodenki i Piotra Kowolika (*Konflikty w świetle teorii psychologicznych*, „Nauczyciel i Szkoła” 2007, nr 3-4(36-37), s. 81-98) oraz George Levingera (Kurt Lewin’s *Approach to Conflict and Its Resolution: A Review with Some Extensions*, „The Journal of Conflict Resolution” 1957, vol. I, nr 4, s. 329-339). Habilitantka przechodzi do omówienia pojęcia „narracji pamięci”, jak twierdzi, po to, by odpowiedzieć na pytanie: „Czym w ujęciu powyższych rozważań jest zatem konflikt pamięci?” Sięga do teorii literatury i podaje definicję Janusza Sławińskiego: „»narracja« oznacza »wypowiedź monologową prezentującą ciąg zdarzeń uszeregowanych w jakimś porządku czasowym, powiązanych z postaciami w nich uczestniczącymi oraz ze środowiskiem, w którym się rozgrywają» (*Narracja*, [w:] *Słownik terminów literackich*, red. M. Głowiński, T. Kostkiewiczowa, A. Okopień-Sławińska, J. Sławiński, Wrocław 1989, s. 303). Wskazuje Autorka na dwa sposoby rozumienia narracji w aspekcie funkcjonalnym – 1) narracja jest opowiadaniem i jest w opozycji do dyskursu niejęzykową warstwą tekstu; 2) narracja to element dyskursu, odpowiada wewnętrznemu porządkowi tekstu. I od razu przechodzi Habilitantka do określenia narracji w „narracji pamięci”: „Jeśli chodzi o postrzeganie »narracji« w »narracji pamięci« – to w tym ujęciu trzeba uznawać ją za opowiadanie. Opowieść ma charakter uniwersalny, gdyż każdy człowiek jest w stanie stać się jej twórcą, bez względu na indywidualne predyspozycje narracyjne. Udostępniane za jej pośrednictwem treści mają ponadto charakter osobisty, gdyż ich zadaniem jest nie tylko przekazywanie informacji, ale też odczuć, ocen oraz percepcji świata, jakie posiada narrator, w celu wywołania pewnych skutków u odbiorcy (takich jak poszerzenie wiedzy, zrozumienie, przyjęcie postaw czy podzielenie poglądów w proponowanym kształcie. Stanowiąca opowiadanie narracja jest tym samym strukturą ludzkiego poznania oraz rozumienia, której cel stanowi porządkowanie i nadawanie sensów zarówno wydarzeniom z życia jednostek, jak i zachodzącym w ich otoczeniu procesom oraz zdarzeniom” (s. 66). I tu ponownie powraca pytanie, dlaczego nie pojawia się, tak jak w wypadku wcześniej tu wspomnianej „enkulturacji” – krytyczna analiza dyskursu? (Teun van Dijk, *Critical Discourse Analysis*, w: D. Schiffrin, D. Tannen, H.E. Hamilton (red.), *The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishers, Oxford 2001, s. 354-371; Teun A. van Dijk, *Principles of Critical Discourse Analysis*, „Discourse & Society” 1993, vol. 2, s. 249–283; J. Wilson, *Political Discourse*, w: D. Schiffrin, D. Tannen, H.E. Hamilton (red.), *The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishers, Oxford 2001, s. 398-415; Anna Duszak, Norman

Fairclough, *Krytyczna analiza dyskursu. Interdyscyplinarne podejście do komunikacji społecznej*, Universitas, Kraków 2008). Wpadało przynajmniej uzasadnić, dlaczego nie bierze się jej pod uwagę lub przynajmniej o niej wspomnieć. W przeciwnym wypadku można narazić się na zarzut selektywności, w doborze literatury przedmiotu, po to, by poprzestać na narracji (równoznacznej w ujęciu Habilitantki z opowiadaniem). Krytyczna analiza dyskursu pogłębiłaby przeprowadzoną w kolejnych rozdziałach analizę „narracji” w pięciu wybranych przez Autorkę obszarach pamięci. Pojęcie narracji eksplikuje Pani dr Anna Ratke-Majewska sięgając do znawców zwrotu narratystycznego. Nie ogranicza zakresu pojęciowego narracji do sfery werbalnej, uważa, że: „Narracje przekazują bowiem również rzeczy, obiekty oraz miejsca. Założenie to pozwala między innymi postrzegać architekturę miejsc pamięci jako strukturę, w której zaprojektowana została narracja (odzwierciedlająca pamięć i mająca jednocześnie ją kształtować poprzez komunikację z odbiorcą oraz oddziaływanie na niego). Elementy architektury dają tym samym dostęp do opowieści o przeszłości, jakie funkcjonują w danej grupie, dzięki czemu są w stanie umacniać jej tożsamość” (s. 68). Zakres pojęciowy poszerza Autorka jeszcze o teatralizację oraz wizualizację, dzięki którym miejsca pamięci mają mieć zwiększoną siłę oddziaływania i przyczyniać się do dywersyfikacji ich odbiorców. W sposób oczywisty, należało też odróżnić tak jak w wypadku pamięci – „narrację historyczną” i „narrację pamięci”. Co też Habilitantka uczyniła, stwierdzając ostatecznie: „trzeba wobec tego uznać, że narracje pamięci i narracje historyczne różnią się od siebie, pierwsze bowiem odnoszą się do pamięci, drugie – historii – i to powinno stanowić główną oś ich rozróżnienia” (69). W końcu definiuje Autorka recenzowanej monografii „konflikt pamięci” jako: „zderzenie różnych pamięci, którego wyraz stanowi kolizja różnorodnych narracji pamięci odnoszących się do tego samego obszaru tematycznego dotyczącego przeszłości czy funkcjonującego w pamięci minionego wydarzenia” (s. 70). Pozwala to Autorce na stwierdzenie, że zbadanie konfliktu pamięci możliwe jest przez badanie narracji, będących wyrazem pamięci i narzędziem jej kształtowania. Stawia też ryzykowną tezę, że o „sile ich internalizacji świadczy częstotliwość występowania i wielokrotność powielania we wspólnocie” (tamże). Jest ryzykowna teza, bowiem dla jej określenia należałoby zatem zastosować metodę ilościową, by zgodnie z tym twierdzeniem tę siłę określić; ponadto siła internalizacji zależy nie tylko od częstotliwości i wielokrotności powielania, gdyż wchodzi tu m.in. w grę uwarunkowania psychologiczne). Teza ta jest ryzykowna także z tego powodu, że Autorka powołuje się teorię memetyczną Richarda Dawkinsa¹, nie podając dość bogatej

¹ W przypisie 39 na s. 70 czytamy: „W ten sposób w narracjach pamięci znaleźć można pewną analogię do pojęcia „memu” (czyli najmniejszej jednostki informacji kulturowej przekazywanej drogą niegenetyczną, w szczególności poprzez naśladowictwo, o której sukcesie świadczy – obserwowane na podstawie efektów

literatury krytycznej na temat tej teorii². Całość rozważań podporządkowała Habilitantka teoretycznemu podbudowaniu najważniejszych pojęć dla swoich autorskich rozstrzygnięć odnośnie do podstawowych pojęć operacyjnych w recenzowanej monografii – „konflikt pamięci” i „narracje pamięci”. Nie wypada okazać zakresowo przeprowadzona analiza, ale jest konsekwentna i skutecznie wykorzystana w głównej części pracy (rozdziały 3 – 8).

Podrozdział „Polityka pamięci po 1989 roku” jest sprawną prezentacją działań w obszarze polityki pamięci głównych sił politycznych w Polsce. Autorka odwołuje się do aktów prawnych i referuje najlepszych znawców tej problematyki. Z jednej strony ukazany został pierwszy okres braku określonej polityki pamięci (zwłaszcza w wydaniu polityków lewicy), z drugiej konsekwentnego jej prowadzenia przez Lecha Kaczyńskiego i Andrzeja Dudę. Podrozdział ten nie wymaga usprawiedliwienia, posłużył do jasnego zaprezentowania polityki pamięci w najważniejszej części pracy, ze szczegółowym wyeksplikowaniem w poszczególnych obszarach kształtowania pamięci społecznej.

Podrozdział trzeci to rdzeń tego, co nazwała Habilitantka w jego podtytule „podbudową metodologiczną” dla też w nim zawartego pytania: W jaki sposób zbadać konflikt pamięci? Zaznaczmy od razu, że nie jest ten podrozdział tylko podbudową metodologiczną, gdyż są w nim ważne elementy teoretyczne, jak cel badań, hipotezy itp. Dla przykładu Autorka pisze wprost: „Wskazana problematyka badawcza wymagała – co istotne – przyjęcia kilku wyznaczonych podbudową teoretyczną założeń. Po pierwsze – pamięć uznana została za strukturę narracyjną, nieodzwoiercedlającą wiernie przeszłości i podatną na kształtowanie (nie tylko jeśli chodzi o pamięć zbiorową, ale i indywidualną – pamięć z jednej strony tworzą bowiem opowieści o przeszłości docierające do jednostki z zewnątrz i stanowiące wyraz ekspresji ich autora, opartej na jego wiedzy, intelekcie, intuicji, poziomie empatii, uczuciach oraz światopoglądzie, z drugiej – konstruuja ją osobiste przeżycia, charakteryzujące się tym, że są selekcjonowane oraz modyfikowane przez nabyte przez jednostkę doświadczenia, a także jej przekonania, zdobytą wiedzę czy przeżywane emocje). Narracje pamięci stanowią zatem zarówno wyraz (niedoskonałej) pamięci, jak i jej budulec. Tym sposobem ze sprzeczności występujących

fenotypowych – jej wielokrotne replikowanie i szerokie rozprzestrzenianie). Za prekursora teorii memetycznych uważa się brytyjskiego badacza Richarda Dawkinsa, który w swej książce *Samolubny gen* z roku 1976 odniósł się do replikatorów kultury – jednostek naśladownictwa, nazwanych przez niego memami, wymieniając wśród nich między innymi: melodie, idee oraz zwroty potoczne. Zob. S. Blackmore, *Maszyna memowa*, Poznań 2002, s. 9-32; R. Dawkins, *Samolubny gen*, Warszawa 1996; G.M. Grant, *Leksykon memetyczny*, „Teksty z Ulicy. Zeszyt Memetyczny” 2005, nr 9, s. 73; M. Kaczmarzyk, *Szkoła memów. W stronę dydaktyki ewolucyjnej*, Gliwice 2018.

² Zob. m.in. J. Herda, *Neutralistyczna i syntetyczna teoria ewolucji*, „Roczniki Filozoficzne”, r. 55, nr 1 (2007), s. 47-70; J. Herda, *Walczący ateizm brytyjski – Richarda Dawkinsa krytyka wiary religijnej i Boga*, „Roczniki Filozoficzne” r. 59, nr 2 (2011), s. 115-130; Mariusz Szynkiewicz, *Trzy redukcjonizmy Richarda Dawkinsa*, „Sensus Historiae” 2017, Vol. XIX, s. 53-69.

narracji (istniejących w odniesieniu do jakiegoś obszaru tematycznego dotyczącego czasów minionych) odczytywać można konflikt (tworzonej narracjami i wyczytywanej z narracji) pamięci.

Po drugie, rozważenie tego, do którego z rodzajów narracji pamięci należy zaliczyć dane opowieści o przeszłości, wiązało się z wymogiem wyróżnienia i scharakteryzowania konkretnych możliwości. Podstawą do wyznaczenia rodzajów narracji mogły stać się refleksje na temat odmiennych wizji polityki pamięci (oraz – co niejednokrotnie z tym wiązano – różnego postrzegania dróg budowania patriotyzmu), które wielu badaczy komentowało w swych pracach. W ten sposób można by mówić o narracjach konserwatywnych, martyrologicznych czy wikty-mistyczno-heroicznych (które cechowałyby się odwoływaniem do mitów bohaterskich, narodowego cierpienia i poświęcenia w imię wyższych wartości, przy pomijaniu lub marginalizowaniu przykładów negatywnych oraz wydarzeń podważających bohaterstwo i szlachetność wspólnoty narodowej) oraz narracjach liberalno-lewicowych lub krytycznych (zorientowanych na poddawanie przeszłości ciągłej reinterpretacji, demaskujących i odrzucających mity narodowe, a także nadmiernie eksponujących negatywne zjawiska – przy jednoczesnym pomijaniu lub marginalizowaniu przykładów pozytywnych, przejawów bohaterstwa i poświęcenia, co pozwoliłoby utożsamiać je z »pedagogiką wstydu«)» (s. 84-85). Autorka orzuca ten podział, jako niefunkcjonalny i mało użyteczny, uzasadniając w ten sposób swoją konceptualizację podziału narracji na: afirmatywne, krytyczne i konsensualne (charakteryzując każdą z nich). Mamy zatem ciągle podbudowę teoretyczną, także wtedy, gdy formułowane są przez Autorkę główne hipotezy:

- „1. Konflikt pamięci trwał w Polsce nieprzerwanie od momentu rozpoczęcia przemian systemowych w roku 1989.
2. Wśród narracji budujących konflikt pamięci przewagę miały narracje afirmatywne, najmniej liczne były z kolei narracje krytyczne.
3. Skutkiem przewagi narracji afirmatywnych stał się nie tylko wzrost dumy narodowej, ale i narodowej buty, mającej negatywne konsekwencje dla jedności wspólnoty w odniesieniu do postrzegania przez jej członków sytuacji wewnętrznej państwa oraz jego otoczenia międzynarodowego.
4. Istnienie narracji krytycznych przyczyniło się nie tyle do wzmożenia narodowego wstydu i niechęci wobec własnej społeczności, ile pobudziło potrzebę zwiększenia częstotliwości budowania narracji afirmatywnych.
5. Konflikt pamięci w Polsce jest w stanie zostać zażegnany dzięki narracjom konsensualnym” (s. 86).

Hipotezy te korespondują z wcześniej wskazanym celem głównym pracy (s. 84), a który w następujący sposób Habilitantka wyraża w Autoreferacie (s. 5-6): „Podstawowym celem prezentowanej monografii było udzielenie odpowiedzi na pytanie o to, w jaki sposób kształtował się konflikt pamięci w Polsce po roku 1989. Sformułowany w tym brzmieniu główny problem badawczy dopełniony został problemami szczegółowymi. Wyrażono je w formie następujących pytań: (1) Jakie narracje budowały ów konflikt, w który z rodzajów narracji się one wpisywały oraz które z nich w badanym okresie zdobyły przewagę?; (2) Jakie były przyczyny występowania i powielania w społeczeństwie polskim po roku 1989 narracji pamięci afirmatywnych, jakie – konsensualnych, a jakie – krytycznych?; (3) Jakie były skutki występowania i powielania narracji pamięci afirmatywnych, konsensualnych i krytycznych?; (4) Jakie zalety oraz wady (w kontekście polskiego społeczeństwa po roku 1989) posiadały poszczególne rodzaje narracji pamięci?; (5) Czy konflikt pamięci w Polsce można rozwiązać?; (6) Przewaga których narracji mogłaby ułatwić rozwiązanie konfliktu pamięci w Polsce?” (s. 86).

Habilitantka krótko charakteryzuje metody badawcze, które jak stwierdza (s. 86), wzajemnie się dopełniają i przenikają, jako takie posłużyły do udzielenia odpowiedzi na postawione problemy badawcze i umożliwiły weryfikację postawionych hipotez. Scharakteryzowane metody to 1) mapowanie konfliktu, 2) analiza statystyczno-opisowa, 3) analiza struktur narracyjnych, 4) analiza treści. Wszystkie zostały opisane na s. 87. Zastanawia zwięzłość opisu analizy statystyczno-opisowej (pozostałych również). Autorka zadowolona jest jedynie informacją, że „pozwoliła na możliwie najbardziej precyzyjną prezentację wydarzeń, które stanowiły otoczenie narracji pamięci funkcjonujących w Polsce od roku 1989, tworząc podłoże oraz okoliczności ich formułowania” (tamże). Należało spodziewać się, iż pojawi się tu szersze omówienie metod analizy mediów, bo to one stanowią trzon materiału badawczego. Analizy ilościowe i treściowe tychże są bardzo ważne dla usystematyzowania badanych narracji według rodzaju mediów, w których występują, oraz treści, które preferują. Ostatecznie jest rozstrzygająca dla określenia interesującej Habilitantkę siły oddziaływania badanych narracji, zwłaszcza w odniesieniu do różnych mediów, w których narracje były przedmiotem badań Pani dr Anny Ratke-Majewskiej (tu wspomnę tylko o pracach autorstwa Małgorzaty Lisowskiej-Magdziarz m.in. *Analiza tekstu w dyskursie medialnym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007 czy *Analizę zawartości mediów*, Uniwersytet Jagielloński Kraków 2004). W dobie mediatyzacji wszystkich dziedzin życia społecznego, w tym politycznego analiza zawartości mediów jest jedną z podstawowych w politologii. Wprawdzie w przypisie 88 na s. 87 Autorka podaje stosowną literaturę odnośnie do analizy treści, zabrakło tu jednak autorów, którzy wnieśli poważny wkład do metodologii badań świata zmediatyzowanego. Jako przykład można podać

Stiga Hjarvarda i jego *The Mediatization of Culture and Society* (I. wydanie London–New York 2013), którego teorię analizują polscy badacze, podobnie zresztą jak innego ważnego autora Winfrieda Schulza (*Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept*, „European Journal of Communication” 2004, t. 19, nr 1, s. 87-101)³, którego konceptualizacje wykorzystują pojęcia z zakresu antropologii kulturowej. Jak już wcześniej zaznaczono, Autorka nie odwołała się do bardzo ważnej metody, jaką jest krytyczna analiza dyskursu. Wprawdzie wymienione przez Habilitantkę cztery metody w jakiś sposób oddają zabiegi metodologiczne stosowane w krytycznej analizie dyskursu, jednak – jak zazaczyłem – jej zastosowanie w pełnym wymiarze pogłębiłoby wyniki analizy przeprowadzonych badań narracji występujących w konflikcie pamięci. W pracy często są przywoływane akty prawne, wypadałoby zatem podać, za pomocą jakiej metody były badane. Autorka podaje, że podstawową techniką badawczą była „analiza dokumentów: (wizualnych, w tym piśmienniczych i niepiśmienniczych, audiowizualnych oraz audialnych). W ten sposób przeanalizowane zostały – mieszczące się w zakresie podjętego tematu i prezentujące narracje pamięci – treści sprawozdań, raportów, wpisów informacyjnych, artykułów prasowych, artykułów naukowych, publikacji książkowych, stron internetowych oraz innego typu materiałów mieszczących się w zakresie rozważanej problematyki. Co istotne, twórcami wyżej wskazanych dokumentów byli zarówno przedstawiciele instytucji, organizacji, urzędów oraz organów państwowych, jak i osoby całkowicie prywatne, niezwiązane z żadnego typu organizacją czy instytucją. W ten sposób, dla przykładu, oprócz oficjalnych stron internetowych organów władzy czy urzędów, odpowiedzialnych za kształtowanie polityki pamięci państwa polskiego w granicach różnorodnych form aktywności oraz wykorzystywanych narzędzi (wśród których wymienić trzeba Sejm, Senat, Prezydenta RP, Radę Ministrów, Instytut Pamięci Narodowej oraz inne urzędy, instytucje państwowe, agendy administracji i gremia włączone w zakres sprawowania władzy), rozpatrzono witryny prasowe, strony internetowe publicznych, prywatnych lub publiczno-prywatnych instytucji, organizacji i stowarzyszeń, strony na portalach społecznościowych czy prywatne blogi odnoszące się do kwestii upamiętniania. *Spectrum* rozważanych treści było więc bardzo rozległe” (s. 88-89). Tak zróżnicowany materiał, wobec którego stosowane są wyspecjalizowane metody badawcze, wypracowane w poszczególnych dyscyplinach nie poddaje się łatwo badaniu, stąd ponownie zwracam uwagę na potrzebę przemyślenia metodologii badań konfliktu pamięci na podstawie narracji pamięci w naukach politologicznych.

³ Szersze omówienie metod badania zawartości mediów zob. m.in. R. Klepka, *Analiza zawartości mediów: dlaczego i do czego można ją wykorzystać w nauce o bezpieczeństwie i politologii?*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate et Educatione Civili” 2016, nr VI, s. 32-41.

Poddany analizie niezwykle bogaty materiał badawczy wymagał od Habilitantki wypracowania strategii badawczej, którą opracowała przez wyznaczenie już wspomnianych pięciu obszarów badawczych. Autorka określiła ramy chronologiczne dla poddanych badaniu narracji pamięci: początek – 4 czerwca 1989 i koniec – trwająca kadencja prezydenta Andrzeja Dudy. Pani dr Anna Ratke-Majewska swoją strategię badawczą nazwała „narzędziem badawczym” (s. 90). Już recenzując „Wstęp” opisałem jego główne elementy, a Habilitantka przedstawiła go w postaci tabeli na stronach 90-93 (Tabela 1. Graficzna prezentacja narzędzia badawczego), dzięki temu jednocześnie w sposób przejrzysty zilustrowała strukturę i podjęte zagadnienia w rozdziałach 3-8. Tabela zawiera cel badań oraz „Wnioski” i „Weryfikację hipotez”.

W świetle przyjętej w naukach społecznych terminologii (metody, techniki, narzędzia badawcze) trudno zgodzić się z nazwą „narzędzie badawcze” użytą przez dr Annę Ratke-Majewską, gdyż jest to we wspomnianej terminologii metoda/y, którą można ewentualnie nazwać techniką/kami badawczymi, by nie wprowadzać nowego znaczenia dla słowa „narzędzie” w metodologii badań społecznych (politologicznych). Wprawdzie nazwy są sprawą umowną, jednak przypisanie nowych znaczeń do już istniejących dla określonych pojęć niepotrzebnie utrudnia semantyczną stronę teorii naukowej. Moim skromnym zdaniem lepiej oddaje przyjętą przez Autorkę metodologię termin „strategia” niż „narzędzie”.

W ostatnim podrozdziale Autorka referuje stan badań nad konfliktem pamięć w Polsce od roku 1989, na podstawie którego wykazuje oryginalność i nowatorstwo podjętego w monografii tematu. Trzeba podkreślić dużą erudycję w tym zakresie Habilitantki, co ilustrują liczne opisy bibliograficzne w rozbudowanych przypisach do omawianych kwestii. Podkreślam to z uznaniem. Z uwagi na własne zainteresowania odnotowuję brak ważnej publikacji serbskiego specjalisty w zakresie tożsamości etnicznej i kulturowej ludności krajów Europy Środkowej i Europy Południowej, doktora honoris causa Uniwersytetu Warszawskiego Ivana Čolovica (*Polityka symboli. Eseje o antropologii politycznej*, tłum. Magdalena Petryńska, Universitas 2001). Oczywiście literaturę można mnożyć, nie o to jednak chodzi. W tym wypadku skoro Autorka monografii odwołuje się do Claude’a Lévi-Straussa, ośmielam się dopisać *Politykę symboli* Ivana Čolovica.

Od strony merytorycznej pierwsze dwa rozdziały zawierają wszystkie niezbędne elementy teorii i metodologii badań naukowych. Autorka wskazała i szeroko opisała: cel badań, stan badań, problem badawczy, hipotezy, metodę. Rozbudowane opisy istotnych kwestii teoretycznych: teorię pamięci (definicja pamięci, pamięć indywidualna, pamięć zbiorowa, relacja pamięci do historii, polityka pamięci), konflikt pamięci i narracje pamięci oraz politykę pamięci w Polsce po 1989, pozwalają na uznanie niezbędnej wiedzy naukowej do podjęcia rozważań na

konfliktem pamięci w Polsce za wystarczającą. Wskazane braki nie dyskredytują naukowego uposażenia Kandydatki. Recenzent miał na uwadze zwrócenie uwagi na te elementy, które w wypadku podejmowanych badań w przyszłości należałoby rozważyć. Po lekturze całej pracy można postawić pytanie, czy wszystkie elementy teorii zostały wykorzystane w analizie badanych narracji pamięci. Mam tu na uwadze takie pojęcia analityczne, jak „pamięć komunikacyjna” czy „pamięć kulturowa”. Inne opisane przez Habilitantkę mają też dużą moc interpretacyjną. Swoją drogą, gdy sięgam do własnego podwórka naukowego, przy lekturze części teoretycznej stale przychodziła mi myśl o antropologii interpretatywnej i Clifford Geertz (*Interpretacja kultur. Wybrane eseje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, seria Cultura, oryg. 1973 *The Interpretation of Cultures; Wiedza lokalna. Dalsze eseje z zakresu antropologii interpretatywnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, seria Cultura; oryg. 1983 *Local Knowledge; Dzieło i życie. Antropolog jako autor*, Wydawnictwo KR, Warszawa 2000, oryg. 1988 *Works and Lives* 1988).

Jak już zauważyłem, **rozdziały 3-8** są sprawnie przeprowadzoną analizą narracji pamięci w pięciu wybranych obszarach, zgodnie z przyjętą przez Habilitantkę strategią metodologiczną. Szczegółowa ich lektura pozwala jednoznacznie uznać, co podkreślam, że wszystkie rozdziały zredagowano z godną podziwu konsekwencją, co zadecydowało o spójności całej monografii. Podziw budzi też ogrom przestudiowanych różnorodnych formalnie i treściowo materiałów w poszczególnych rozdziałach i podrozdziałach. Recenzent, jako świadek minionych wydarzeń, został przy lekturze monografii niejednokrotnie pobudzony do refleksji, co skłania mnie do uznania pracy Pani dr Anny Ratke-Majewskiej za niezmiernie ważny również dokument odnoszący się do skomplikowanych i złożonych najnowszych dziejów politycznych Polski. W wielu miejscach chciałoby się dopełnić prezentowane reprezentacje przeszłości ocenami, czego na szczęście Autorka uniknęła, dzięki czemu otrzymujemy wyważoną w ocenach, w dużej mierze dojrzałą naukowo monografię. Jeśli wziąć pod uwagę sposób dokumentowania prezentowanych narracji, ogromny i zróżnicowany materiał zreferowany w pięciu rozdziałach, nie można nie uznać przedstawionej do oceny monografii za osiągnięcie naukowe. Nie można nie wyrazić się z uznaniem o wzięciu pod uwagę, przebadaniu i opracowaniu trzeciej z kategorii narracji pamięci – narracji konsensualnych. Chociaż wyniki badań przedstawione przez Autorkę nie są optymistyczne, w kontekście polskiej polityki są w stopniu najwyższym ważne. Mają walor aplikacyjny i powinny być przedmiotem szerszych działań edukacyjnych, debat przede wszystkim. Przez to przyczyniłyby się do podniesienia kultury politycznej i wielu innych aspektów życia społeczno-politycznego. Diagnoza przeprowadzonych studiów nad narracjami pamięci została zwięźle przedstawiona w ostatnim, ósmym rozdziale, w którym

Habilitantka pokusiła się ocenę wydzielonych kategorii narracji (afirmatywnych, krytycznych i konsensualnych) odnośnie do ich przyczyn, zalet, wad i skutków.

W **Zakończeniu** Habilitantka omówiła w sposób skondensowany wyniki swoich badań, zwłaszcza kwestię weryfikacji przedstawionych hipotez.

Bibliografia recenzowanej monografii przedstawia się imponująco. Jej podział jest następujący: 1. Źródła. A. Dokumenty, programy sprawozdania (s. 431-432). B. Pisma społeczno-polityczne (s. 432). C. Pamiętniki, wspomnienia relacje (s. 433). D. Publicystyka prasowa (s. 433-435). 2. Netografia (s. 435-486). 3. Opracowania naukowe (s. 486-502). Podział ten nie jest przejrzysty. Pierwsza kategoria „źródła” jest przede wszystkim wątpliwa, ponieważ dla historyków „źródło” to ściśle określony termin. W politologii na ogół jednak nie stosuje się go w znaczeniu „źródeł archiwalnych”, lecz jako określenie ogólne dla wszelkich publikacji, na ogół należących do kategorii „literatury przedmiotu”. To właśnie dlatego w pierwszej kategorii – „Źródła” mamy tak różnorodny materiał, jak dokumenty, pisma społeczno-polityczne, pamiętniki, wspomnienia, relacje, publikacje prasowe. Najobszerniejszy dział „Netografia” nie została podzielona na występujące tu rodzaje publikacji od aktów prawnych przez archiwalia, artykuły naukowe, biuletyny naukowe, komunikaty COBOS, encyklopedie, wywiady, po artykuły prasowe i inne⁴. Nasuwa się pytanie, dlaczego tak uporządkowano bibliografię? Brak jasnego i precyzyjnego kryterium podziału spowodował, że w zastosowanym podziale wiele kategorii z materiału badawczego pokrywa się. Sądzę, że nie dokonano pogłębionej analizy w tym zakresie, co może wynikać ze wspomnianego już braku wiedzy o metodach analizy mediów czy krytycznej analizy dyskursu.

Wnioski końcowe oceny monografii

Autorka przedstawionej do oceny monografii *Konflikt pamięci. Polska po przemianach systemowych 1989 roku* zrealizowała przedstawione we wstępie i w pierwszych dwóch rozdziałach cele badawcze zgodnie z zasadami badań naukowych. Habilitantka zweryfikowała postawione hipotezy badawcze. W monografii przedstawiła tezy w sposób spójny i udokumentowany. Przewaga warstwy opisowej nad wyjaśniającą wynika z obszernego zakresu badań i nie

⁴ Z publikacji naukowych, których według mnie zabrakło w bibliografii wymienię tylko autorstwa Bartosza Korzeniowskiego: *Transformacja pamięci. Przewartościowania w pamięci przeszłości a wybrane aspekty funkcjonowania dyskursu publicznego o przeszłości w Polsce po 1989 roku*, Wydawnictwo PTPN, Poznań 2010; *Druga wojna światowa w pamięci kulturowej w Polsce i w Niemczech – siedemdziesiąt lat później (1945-2015)*, red.: Bartosz Korzeniowski, Jerzy Kałużny, Amelia Korzeniewska, Gdańsk 2015, s. 1-225 (*Der Zweite Weltkrieg in polnischen und deutschen kulturellen Gedächtniss – Siebzig Jahre danach (1945-2015)*), red.: Bartosz Korzeniowski, Jerzy Kałużny, Amelia Korzeniewska, Frankfurt am Main 2016, s. 1-218). Warto też zwrócić uwagę na redagowane przez tego uczonego: *Medializacja pamięci w kulturze współczesnej*, „Kultura Współczesna” 2/2007, [21](http://kulturawspolczesna.pl/archiwum/2007/3; Miejsca pamięci, „Sensus Historiae” 4/2012, http://www.sensus-historiae.epigram.eu/index.php/czasopismo/issue/view/9/showToc.</p></div><div data-bbox=)

świadczy o braku w warstwie interpretacyjnej. W tego typu pracach największym błędem czyhającym na badacza jest selektywność, czego uniknęła Autorka. Monografia jest naukowo dojrzała. Otwiera ona też perspektywy dalszych badań zarówno od strony teoretycznej, jak i metodologicznej.

Ocena dorobku naukowego

W załączniku nr 4 Pani dr Anna Ratke-Majewska przedstawiła Wykaz osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój dyscypliny (oraz publikacje i potwierdzenia złożenia do druku publikacji jako załączniki w postaci elektronicznej). W dorobku naukowym Habilitantki są następujące liczby publikacji:

I. Po uzyskaniu stopnia doktora

- 2 monografie autorskie
- 8 monografii współautorskich
- 25 rozdziałów autorskich w monografiach
- 1 rozdział w druku w wydawnictwie zagranicznym
- 5 rozdziałów współautorskich w monografiach
- 9 artykułów autorskich w czasopismach naukowych
- 1 artykuł autorski w druku w czasopiśmie naukowym
- 1 artykuł współautorski w czasopiśmie naukowym
- 1 artykuł w druku
- 1 sprawozdanie z ogólnopolskiej konferencji
- 1 recenzja
- 2 teksty w materiałach konferencyjnych

II. Przed uzyskaniem stopnia doktora

- 1 rozdział autorski w monografii
- 2 teksty autorskie w materiałach konferencyjnych
- 5 rozdziałów współautorskich w monografiach
- 5 artykułów autorskich naukowych w czasopismach naukowych
- 3 artykuły współautorskie
- 2 recenzja w czasopiśmie naukowym
- 1 sprawozdanie w czasopiśmie naukowym
- 1 tekst w materiałach konferencyjnych

Według wyliczeń Habilitantki w jej dorobku są: 2 opublikowane monografie autorskie (jedna w trakcie prac wydawniczych), 9 monografii współautorskich, 28 opublikowanych rozdziałów autorskich (kolejny jest aktualnie w druku) oraz 11 rozdziałów współautorskich. Pani dr Anna Ratke-Majewska ma udział w redagowaniu 7 monografii naukowych, a także opublikowała 20 artykułów autorskich i 5 współautorskich w czasopismach naukowych (jeden w przygotowaniu do druku).

Publikacje – krótka charakterystyka

- 1) **opublikowana monografia autorska po uzyskaniu stopnia doktora:** *Stosunki bilateralne Polski z państwami andyjskimi 1918-2018*, Poznań 2018); potwierdzenie przyjęcia maszynopisu monografii pt. *Poszukiwania zbrodniarzy hitlerowskich przez władze Rzeczypospolitej Polskiej i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Ameryce Łacińskiej po 1945 r. Dokumenty dyplomatyczne. Wydział Ameryki Łacińskiej Departamentu III Ministerstwa Spraw Zagranicznych 1945-1960* przez Biuro Badań Historycznych Oddziału IPN w Szczecinie, z dn. 23.01.2023;
- 2) **monografie współautorskie po uzyskaniu stopnia doktora** – osiem (z lat 2013-2020), publikowane (większość) w uznanych wydawnictwach krajowych i zagranicznych, w tym w języku angielskim, publikacje zostały zrecenzowane przez uznane autorytety w zakresie nauk o polityce. Habilitantka w każdej z nich ma autorski rozdział. Tematycznie rozdziały te skoncentrowane są na dwóch podstawowych nurtach badawczych Autorki – Ameryka Łacińska oraz polityka pamięci;
- 3) **rozdziały autorskie w monografiach po uzyskaniu stopnia doktora** - dwadzieścia pięć (z lat 2017-2022) oraz złożony do druku i potwierdzony przez redaktora: *Religion and Identity. Political Conditions*, w: *Who suffered the most? Religion and nationality as tools for constructing narratives of memory in politics – the case of Poland after World War II*. Jego objętość wynosi 1 arkusz wydawniczy. Monografia została przyjęta do druku przez Vandenhoeck & Ruprecht Verlage w Göttingen;
- 4) **rozdziały współautorskie po uzyskaniu stopnia doktora** – pięć (z lat 2016-2021) z nich trzy w języku angielskim w wydawnictwie Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne z roku 2017 poświęcone polityce pamięci; jeden miejscom pamięci, jeden – miejscu Australii i Oceanii w polskiej polityce zagranicznej;
- 5) **monografia współautorska przed uzyskaniem stopnia doktora** – jedna (z roku 2013), będąca wyborem i opracowaniem tekstów na temat Peru w XIX i XX wieku w opisach polskich podróżników i emigrantów, dokonany wspólnie z Jackiem Knopkiem.
- 6) **rozdział w monografii przed uzyskaniem stopnia doktora**, pt. *Stosunki polityczne Wenezueli z Hiszpanią w latach prezydentury Hugona Cháveza*, w: *Polityczne problemy Ameryki Łacińskiej*, red. J. Knopek, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 147-171; **dwa teksty autorskie w materiałach konferencyjnych wydanych** a) Łuck 2013, b) Humań 2009;
- 7) **rozdziały współautorskie przed uzyskaniem stopnia doktora** – pięć (z lat 2013-2014) z nich trzy w języku angielskim w wydawnictwach w Polsce: jeden poświęcony politycznym relacjom między Polską a Peru, z kolei dwa to wprowadzenia do zbiorów aktów

prawnych (konstytucje wybranych krajów po przejściu od reżimów autorytarnych, tom 1: Estonia, Gruzja, Polska; tom 2: Chile, Hiszpania, Republika Południowej Afryki;

8) **tekst współautorski w materiałach konferencyjnych przed uzyskaniem stopnia doktora** – jeden z roku 213 [wstaw przecinek] wydane we Lwowie;

Artykuły w periodykach naukowych

1) **artykuły autorskie po uzyskaniu stopnia doktora** – dziewięć (z lat 2019-2022), jeden w druku („Dzieje Najnowsze” 2023, nr 1) z nich cztery opublikowano w języku angielskim na temat: nurtów narracyjnych w konflikcie pamięci w Polsce po 1989 roku; nowoczesnych technologii w służbie upamiętniania ofiary systemów niedemokratycznych – przypadek Polski; pamięci i polityki pamięci w ujęciu teorii memów na przykładzie idei polskiego bohaterstwa; konta w serwisie społecznościowym jako miejsca pamięci; szans i zagrożeń w stosunkach gospodarczych w XXI wieku między Chinami i Ameryką Łacińską z perspektywy Ameryki Łacińskiej; w języku polskim: wątków pamięci w kampaniach wyborów samorządowych w Polsce (2018); mitów założycielskich w kontekście narodów Ameryki Łacińskiej; narracji pamięci o bohaterach prezentowanych przez władze Polski po roku 1989; poszukiwań zbrodniarzy wojennych i kolaborantów w Ameryce Łacińskiej w dokumentach polskich służb zagranicznych z lat 1945-1950;

2) **artykuły autorskie po uzyskaniu stopnia doktora w druku** – jeden (z roku 2023) na temat mitu założycielskiego państwa polskiego jako memu w kontekście pamięci w przestrzeni internetowej;

3) **artykuły współautorskie po uzyskaniu stopnia doktora** – jeden (z roku 2016) w języku angielskim na temat miejsc pamięci w przestrzeni publicznej Chile i Gruzji, opublikowany jako efekt projektu badawczego pt. „Polityka pamięci jako konstytucyjny czynnik nowej tożsamości w okresie przejścia od reżimów autorytarnych” realizowanego przez prof. dr hab. Joannę Marszałek-Kawę i zespół w latach 2013–2016, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki w Krakowie (Polska), na podstawie decyzji nr. DEC-2012/05/E/HS5/02722.

4) **artykuły autorskie przed uzyskaniem stopnia doktora** – sześć (z lat 2011-2014), w tym jeden w języku angielskim na temat polskiej polityki zagranicznej wobec państw Ameryki Łacińskiej i Karaibów; w języku polskim na temat: polityki historycznej Hiszpanii; przemian edukacyjnych w Wenezueli; przywództwa politycznego we współczesnych demokracjach Ameryki Łacińskiej; populistycznych rządów i wolności mediów na przykładzie Wenezueli Hugo Cháveza i Boliwii Evo Moralesa.

4) **artykuły współautorskie opublikowane przed uzyskaniem stopnia doktora** – trzy (w latach 2014-2015) jeden w języku angielskim pt.: The Transformation of National Identity and the Remembrance during Post-Authoritarian Transitions: case studies of Spain and South Africa; dwa w języku polskim nt. polityki Polski wobec państw Afryki Subsaharyjskiej oraz polityki Polski wobec krajów arabskich;

Recenzje

1) **recenzja po uzyskaniu stopnia doktora** – jedna (z roku 2016): książki na temat dziejów ziemi i powiatu chojnickiego

2) **recenzje przed uzyskaniem stopnia doktora** – dwie (z roku 2013 i z roku 2015) książki na temat stosunków polsko-zachodnioafrykańskich oraz książki na temat przywództwa politycznego a przywództwa polonijnego

Sprawozdania

1) **sprawozdanie po uzyskaniu stopnia doktora** – jedno (z roku 2019) z ogólnopolskiej konferencji na temat: Pamięć – tożsamość – świadomość. W meandrach polskiej niepodległości: 1918-2018;

2) **sprawozdanie przed uzyskaniem stopnia doktora** – jedno (z roku 2012) z międzynarodowej konferencji: Contemporary Latin America. Politics – Society – Economy (Współczesna Ameryka Łacińska. Polityka – społeczeństwo – gospodarka);

Raporty

1) **raport przed uzyskaniem stopnia doktora** – jeden (z roku 2013) na temat współczesnego wymiaru polityki historycznej.

Chociaż liczba artykułów w periodykach naukowych nie jest imponująca, to podkreślenia wymaga, iż niemal wszystkie ukazały się w czasopismach punktowanych (w tym bardzo wysoko, jak „Politeja” i dziedzinowych, jak „Ameryka Łacińska”, „Dzieje Najnowsze”). Wyakcentować można też dbałość Habilitantki, by publikować w języku angielskim, dzięki temu wyniki jej badań weszły do obiegu międzynarodowego. Recenzowane periodyki są gwarancją jakości merytorycznej publikowanych tekstów dr Anny Ratke-Majewskiej. Niewielka jest też liczba recenzji i sprawozdań publikowanych w periodykach naukowych, jednak ta działalność naukowa znajduje się w dorobku Habilitantki.

Według danych naukometrycznych podanych przez Habilitantkę, liczby w Google Scholar i indeksie Hirscha wskazują, że dorobek publikacyjny dr Anny Ratke-Majewskiej wchodzi w wystarczającej mierze w obieg naukowy – krajowy i międzynarodowy:

- a. Liczba cytowań publikacji wnioskodawcy: 68 (Google Scholar)
65 (Publish or Perish)
- b. Indeks Hirscha: ... 5 (Google Scholar)
5 (Publish or Perish)

Na pierwszym miejscu wysoko oceniam bliską mi w wielu elementach treściowych (etnografia/antropologia polityczna) obszerną monografię, pt. *Stosunki bilateralne Polski z państwami andyjskimi 1918-2018*, Wydawnictwo FENCE, Poznań 2018. Pracę wydawniczo recenzowali: prof. dr hab. Bogusław Jagusiak, dr hab. Jerzy Stańczyk, prof. WAT. Autorka omawia w tej monografii w poszczególnych rozdziałach następujące zagadnienia: 1. Cele polityki zagranicznej państwa jako kategoria teoretyczna. Wybrane podejścia i typologie (tu prezentuje koncepcje Hansa Joachima Morgenthaua, Arnolda Wolfersa i Kalewiego Jaakko Holstiego, Józefa Kukułki). 2. Państwa andyjskie jako kierunek dla realizacji celów polskiej polityki zagranicznej. 3. Polska – państwa andyjskie: stosunki polityczne. 4. Polska – państwa andyjskie: kontakty gospodarcze. 5. Polska – państwa andyjskie: relacje kulturalne. Uwagę recenzenta zwraca szerokie wykorzystanie materiału źródłowego znajdującego się w centralnych archiwach państwowych (Archiwum Akt Nowych oraz Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie) oraz bogata podstawa badawcza: materiały prasowe, dokumenty publikowane (nawet statuty izb handlowych), pamiętniki, relacje, wspomnienia, roczniki statystyczne, netografia (bardzo bogata) oraz liczne opracowania naukowe.

Po raz pierwszy w literaturze naukowej dr Anna RatkeMajewska – tak szczegółowego z odniesieniem do źródeł archiwalnych i literatury przedmiotu zaprezentowała relacje polityczne, gospodarcze oraz kulturalne Polski z państwami andyjskimi Ameryki Łacińskiej (Wenezuela, Kolumbią, Ekwadorem, Boliwią, Peru i Chile), obejmując badaniami stulecie tych stosunków. Recenzent z satysfakcją odnotowuje, że Autorka uwzględniła w stosunkach kulturalnych – osiągnięcia archeologów szczegółowo je omawiając, zasygnalizowała tylko prace etnologów, nad czym ubolewam⁵.

⁵ Zapewne zainteresuje Habilitantkę informacja, którą otrzymałem od prof. dra hab. Aleksandra Posern-Zielińskiego o jego badaniach i kontaktach naukowych w krajach andyjskich: „W trakcie moich badań na terenie Ekwadoru – realizowałem je w kooperacji i wsparciu z a) Instituto Otavaleno de Antropologia, z Otavalo; b) Universidad Catolica w Quito, c) Universidad Politecnica Salesiana w Quito. Projekty badawcze realizowane w latach 90.tych dotyczyły tożsamości ludności rdzennej, ich aktywizmu etnopolitycznego i przemian modernizacyjnych. Kooperacja z ww. placówkami odbywała się na mocy porozumień o współpracy między nimi a Uniwersytetem im. A. Mickiewicza w Poznaniu W tym zakresie, niezbędne wsparcie logistyczne otrzymywałem z

Autorka jako hipotezę główną przyjęła założenie, iż relacje bilateralne Polski z państwami andyjskimi w niskim stopniu zapewniły realizację celów polskiej polityki zagranicznej. Przedstawiła też w tej monografii następujące hipotezy szczegółowe: 1) „Stosunki dwustronne z państwami andyjskimi w wąskim zakresie wpłynęły na urzeczywistnienie celów politycznych polskiej polityki zewnętrznej”. 2) „Gospodarcze cele polityki zagranicznej Polski były realizowane w wąskim wymiarze w relacjach bilateralnych z państwami regionu Andów. 3. „Cele kulturalne zewnętrznej polityki państwa polskiego były spełniane w niskim stopniu w stosunkach dwustronnych z subregionem andyjskim” (s. 14).

Wnioski płynące z ich weryfikacji w toku badań przedstawione zostały w zakończeniu i odnoszą się do: (1) Podstawowych celów polskiej polityki zagranicznej w okresie międzywojennym w stosunkach z państwami regionu andyjskiego, które Autorka określiła jako: a) dążenie do uzyskania uznania dyplomatycznego i nawiązania stosunków z innymi podmiotami państwowymi oraz działania zmierzające do rozbudowy sieci polskich przedstawicielstw i oceniła, że państwa badanego regionu nie znalazły się w grupie tych najistotniejszych. b) zwiększenie stabilności politycznej przez politykę emigracyjną, cel ten też nie został osiągnięty, zdaniem Autorki. Za pewien sukces Autorka przyjęła Traktat koncyliacyjny między Polską a Chile, podpisany w Santiago de Chile dn. 19 października 1929 r., podobnej umowy nie podpisano z żadnym z pozostałych podmiotów państwowych regionu; polityczne relacje Polski z państwami andyjskimi w międzywojniu nie miały istotnego znaczenia w kształtowaniu pozytywnego wizerunku Polski oraz jej pozycji i jej wpływu w środowisku międzynarodowym. (2) W latach II wojny światowej wśród dążeń realizowanych m.in. przez kontakty polskich władz z podmiotami państwowymi regionu Andów było utrzymywanie stosunków dyplomatycznych z innymi państwami, a także podtrzymanie i rozbudowa sieci polskich placówek – podniesiono rangę placówek w Chile, w Peru i w Kolumbii. Trudniejsze okazało się spełnianie w stosunkach bilateralnych celów takich, jak: a) promowanie sprawy polskiej w środowisku międzynarodowym, b) walka z wrogą propagandą, c) zwrócenie uwagi międzynarodowej opinii publicznej na zbrodnie niemieckie popełniane na okupowanych ziemiach Polski d) zapewnienie wsparcia, obrony i opieki polskim obywatelom (w tym uchodźcom wojennym z kraju). Relacje z regionem andyjskim traktowano w okresie wojennym jako wspierające sprawę polską. (3) Po II wojnie światowej (w latach 1945-1956) subregion Andów nie był uważany za obszar mogący istotnie przyczynić się do spełnienia celów polskiej polityki zewnętrznej. Stosunki z państwami

ramienia Konsulatu Honorowego RP w Quito, podlegającego ambasadzie RP w Limie”. (e-mail z 31 maja 2024). Ponadto uczniowie Pana profesora prowadzą badania etnologiczne w Ameryce Łacińskiej.

andyjskimi, znajdującymi się ówczas na obrzeżach spraw zagranicznych Polski, uznawano za wpisujące się w realizację niewielu polskich dążeń politycznych, odnoszących się głównie do zdobycia przez państwo uznania międzynarodowego, walki z wrogą propagandą, udziału w rywalizacji z blokiem zachodnim i inwigilacji środowisk polonijnych. (4) W okresie od 1956 do 1989 roku w stosunkach politycznych państwa polskiego z subregionem nastąpiło pewne ożywienie.

Od połowy lat sześćdziesiątych XX stulecia wzrosła liczba wizyt oficjalnych i spotkań przedstawicieli władz państwowych Polski i regionu, doszło również do ustanowienia z kolejnymi podmiotami państwowymi obszaru Andów stosunków dyplomatycznych na szczeblu ambasad. W roku 1973 zawieszono dyplomatyczne relacje z Chile, których nie przywrócono do momentu przemian ustrojowych – pomiędzy Polską a państwami andyjskimi nie zawarto żadnej umowy natury politycznej. Z dążeń realizowanych na drodze stosunków z regionem Autorka wymienia: a) ochronę interesów politycznych Polski przez działalność podejmowaną w zgodzie z kierunkami wyznaczonymi przez ZSRR, b) kształtowanie pozytywnego wizerunku i pozycji Polski jako jednego z państw bloku wschodniego, c) utrzymywanie stosunków dyplomatycznych w celu poszerzenia lub utrzymania zakresu wpływów Polski i całego bloku, d) wykorzystywanie argumentu nawiązywania lub zrywania relacji dyplomatycznych do wykazania swego poparcia lub dezaprobaty dla działań innych państw, e) odpieranie nieprzychylniej propagandy, f) obserwację skupisk polonijnych w celu stłumienia ich ewentualnych negatywnych opinii na temat Polski Ludowej, g) wspieranie zjawisk pozytywnych w sferze aktywności Polonii. Cele te nie zostały w pełni zrealizowane. (5) W latach 1989-2018 wśród kwestii istotnych dla państwa polskiego znajdowały się następujące zagadnienia: a) umocnienie suwerenności Polski w działaniach na scenie międzynarodowej, b) integracja z instytucjami europejskimi, c) kształtowanie pozytywnego wizerunku podmiotu państwowego, d) uzyskanie jak najwyższej pozycji i możliwości wpływu w środowisku międzynarodowym, e) rozszerzenie i umocnienie związków z Polonią i zapewnienie wszechstronnej opieki konsularnej Polakom. Nastąpił wzrost liczby polskich placówek w regionie, rozbudowa bazy traktatów politycznych, dążenie do zacieśnienia relacji z Polonią. Stosunki z regionem nie rozwijały się po roku 1989 równomiernie – z początkiem lat dziewięćdziesiątych XX wieku dynamika relacji wzrosła, potem wystąpił okres stagnacji, a ożywienie rozpoczął wiek XXI. Na tej podstawie Autorka stwierdza, iż kontakty z państwami andyjskimi nie stanowiły kierunku istotnego dla urzeczywistnienia podstawowych dążeń Polski. (6) W czasach międzywojnia kontakty gospodarcze Polski z regionem andyjskim rozwijały się stosunkowo prężnie w ujęciu dynamiki ekonomicznych relacji polsko-latynoamerykańskich tego okresu. Do celów polityki zagranicznej

związanych z gospodarką Autorka zaliczyła wspieranie ruchu wychodźczego z Polski na tereny andyjskie, region traktowano ponadto jako jeden z potencjalnych obszarów ekspansji gospodarczej Polski oraz źródło surowców. (7) W okresie II wojny światowej w bardzo ograniczonym zakresie podejmowano działania mogące wpływać na stworzenie podstaw dla gospodarczej egzystencji Polski w przyszłości. (8) W latach 1945-1956 handel z regionem opierał się na sporadycznych transakcjach – nie zawarto ponadto umów o charakterze gospodarczym z żadnym z państw andyjskich, w kontaktach nie doszło do oficjalnych wizyt delegacji gospodarczych. Dopiero w latach sześćdziesiątych XX wieku podpisywano porozumienia, prowadzono liczne rozmowy na temat współpracy gospodarczej, wzrosła także wymiana handlowa oraz zakres działań promujących współdziałanie. Rozwój współpracy w obszarach handlu i traktatowym znajdowały się wśród celów polityki zagranicznej PRL-u do roku 1989. (9) Zmiany systemowe w Polsce spowodowały w pierwszym okresie spadek obrotów handlowych z rejonem andyjskim, później systematycznie wzrastał. Gospodarcze kontakty bilateralne zostały zintensyfikowane, umacniając gospodarzą pozycję Polski w świecie. (10) W okresie międzywojennym w relacjach kulturalnych Polski z subregionem andyjskim koncentrowały się wokół promocji polskiego dziedzictwa kulturowego i osiągnięć naukowych w kraju związanych z działaniami na rzecz podtrzymania rodzimej kultury wśród wychodźców z Polski. (11) W okresie II wojny światowej skupiono się na podtrzymaniu wśród Polaków ducha narodowego i upowszechnianiu sprawy polskiej przez promowanie polskiej kultury i nauki. Służyły temu kontakty z prasą i zamieszczania bieżących informacji o Polsce w periodykach regionu oraz kultywowanie polskich świąt i ważnych rocznic. Inicjowane przedsięwzięcia miały niewielki zasięg. (12) W latach 1945-1956 najważniejszym działaniem propagandowym, służącym za jedno z narzędzi do osiągnięcia celów politycznych Polski, była promocja polskiej kultury, nauki i historii w państwach andyjskich. Kontakty kulturalne z subregionem wówczas nie były intensywne, ich rozkwit przypada na lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte XX wieku. Działania podejmowane w tym czasie w zakresie współpracy kulturalnej i naukowej z państwami andyjskimi to m.in.: a) wzajemne popieranie organizacji wydarzeń kulturalnych i naukowych, b) rozbudowa bazy traktatowej, c) organizacja wymian osobowych, d) wspieranie współdziałania w zakresie archeologii.

Przemiany systemowe w Polsce nie zahamowały współpracy kulturalno-naukowej z regionem, w kolejnych latach wciąż się rozwijała. Kultura przed i po przemianach systemowych w Polsce była przedmiotem współdziałania ze środowiskami polonijnymi w subregionie Andów. (13) Autorka w ogólnym podsumowaniu stwierdza, że analiza wyznaczonego katalogu celów polskiej polityki zagranicznej unaocznia „pewną powierzchowność realizacji celów działań zewnętrznych Polski w latach 1918-2018 w kontaktach z obszarem Andów rozumianym

jako całość z uwagi na długoletnie okresy stagnacji w stosunkach dwustronnych” (s. 420). To, zdaniem Autorki, potwierdza przedstawione hipotezy – szczegółową i główną. A konkluzja końcowa w *Stosunkach bilateralnych Polski z państwami andyjskimi 1918-2018* została wyartykułowana następująco: „w badanym okresie relacje bilateralne Polski z państwami andyjskimi w niskim stopniu zapewniły realizację celów polskiej polityki zagranicznej” (tamże). W ten sposób trafiła do zasobów polskiej literatury oryginalna i obszerna praca sprawozdająca blisko sto lat stosunków Polski z krajami andyjskimi.

Z przeglądu publikacji przedłożonych do oceny osiągnięć naukowo-badawczych Pani dr Anny Ratke-Majewskiej wynika, że jej zainteresowania badawcze koncentrują się na trzech, jak zauważa habilitantka w Autoreferacie – „dopełniających się i miejscami przenikających” (s. 26) podstawowych kierunkach: 1) pamięć i polityka pamięci w Hiszpanii, 2) Ameryka Łacińska i 3) pamięć i polityka pamięci w Polsce.

Pierwszy kierunek badań skoncentrowany był na pamięci społecznej o autorytaryzmie oraz jego ocenach, kształtowaniu na tej pamięci tożsamości politycznej oraz *zasad* współczesnej hiszpańskiej demokracji. Wyniki podejmowanych w tym obszarze badań Habilitantka opublikowała w polskich i zagranicznych wydawnictwach, upowszechniała je także na krajowych i międzynarodowych konferencjach. W tym zakresie Pani dr Anna Ratke-Majewska wyróżnia swój artykuł opublikowany w 2011 roku w „Politei” pt. *Polityka historyczna Hiszpanii widziana przez pryzmat ustawy o pamięci historycznej z 2007 roku*. W tej publikacji, jako pierwsza opisała zastosowane w Hiszpanii rozwiązania prawne odnośnie do rozliczenia z frankistowską przeszłością, opierając się na oryginalnym hiszpańskim materiale badawczym. O znaczeniu tej publikacji na temat hiszpańskiej polityki pamięci w politologii świadczy wysoka liczba cytowań tej publikacji. Kolejną, wnoszącą wkład do dorobku polskiej politologii, publikacją Habilitantki był rozdział, zatytułowany „Polityka pamięci jako element kształtowania nowej tożsamości w czasie tranzycji z systemu autorytarnego – przypadek Hiszpanii” w książce wieloautorskiej pt. *Polityka pamięci i kształtowanie tożsamości politycznej w czasie tranzycji postautorytarnej. Studia przypadku*, opublikowanej w 2016 roku. Rozdział ten powstał w ramach wykonanego przez Kandydatkę projektu Narodowego Centrum Nauki, zrealizowanym w latach 2013-2016: „Polityka pamięci jako element kształtowania nowej tożsamości w czasie tranzycji z systemu autorytarnego”. Wyniki tych badań weszły do obiegu międzynarodowego dzięki opublikowaniu ich w języku angielskim: *The Politics of Memory in Post-Authoritarian Transitions: The Case of the Republic of Spain*, w pierwszym tomie publikacji wieloautorskiej, pt. *The Politics of Memory in Post-Authoritarian Transitions, Volume One: Case Studies* (2017).

Drugi kierunek badań naukowych Habilitantki – region andyjski Ameryki Łacińskiej objął: 1) relacje zagraniczne i sytuację wewnętrzną poszczególnych państw tego regionu w kontekście mających tam miejsce procesów politycznych, 2) stosunków Polski z państwami i społeczeństwami latynoamerykańskimi (szczególnie andyjskimi), 3) pamięć i politykę pamięci na terenie Ameryki Łacińskiej. Publikacje tego nurtu badań Kandydatki wniosły – jak poprzednie – nową wiedzę do zasobu naukowego politologii. Za szczególnie ważny sama Habilitantka uznaje swój artykuł noszący tytuł *Przemiany edukacyjne w Wenezueli w latach prezydentury Hugo Cháveza - szansa, stagnacja czy zagrożenie?* („Kultura i Edukacja” 2012). Wyniki opublikowanych prac udokumentowane potwierdzone, uwiarygodnione, zostały oficjalnymi dokumentami wenezuelskimi i literaturą przedmiotu. Artykuł zawiera omówieniem przepisów Konstytucji Boliwariańskiej Republiki Wenezueli, opis sztandarowych projektów oraz misji edukacyjnych. Ponadto: charakterystykę zmian w granicach wprowadzanych reform, opis sprzeciwu społecznego wobec proponowanych przez władze zmian, prezentację wad i zalet dokonywanych przekształceń oraz ich ocenę. Kolejna publikacja w uznanym polskim czasopiśmie politologicznym pt. *Mity założycielskie bez granic w kontekście narodów Ameryki Łacińskiej* (Politeja” 2019, nr 1, s. 283-299) przyciąga uwagę, tak jak inne publikacje Pani dr Ratke-Majewskiej, erudycją teoretyczną, w tym wypadku znajomością teorii mitu oraz tożsamości narodowej. Oryginalność naukowa tego artykułu jest wynikiem interpretacji dokonanych w odniesieniu do mitu założycielskiego Ameryki Łacińskiej. W dorobku naukowym autorki w tym kierunku jej badań jest przede wszystkim omówiona wcześniej i wysoko oceniona przez niżej podpisanego monografia *Stosunki bilateralne Polski z państwami andyjskimi, 1918-2018*. Ten kierunek badań Habilitantki poszerza publikacja *Poszukiwania zbrodniarzy wojennych i kolaborantów w Ameryce Łacińskiej w dokumentach polskich służb zagranicznych z lat 1945-1950* („Ameryka Łacińska” 2022, nr 1/115) oraz monografia, o której informuje Kandydatka w Wykazie osiągnięć naukowych stanowiących znaczny wkład w rozwój dyscypliny, oraz w Autoreferacie pt. *Poszukiwania zbrodniarzy hitlerowskich przez władze Rzeczypospolitej Polskiej i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Ameryce Łacińskiej po 1945 r. Dokumenty dyplomatyczne. Wydział Ameryki Łacińskiej Departamentu III Ministerstwa Spraw Zagranicznych 1945-1960* (Instytut Pamięci Narodowej, Szczecin 2023). Także temat pamięci i polityki pamięci jest treścią autorskiego rozdziału „Polityka pamięci jako element kształtowania nowej tożsamości w czasie tranzytacji z systemu autorytarnego – przypadek Chile” (opublikowany w cytowanej wcześniej książce *Polityka pamięci i kształtowanie tożsamości politycznej w czasie tranzytacji postautorytarnej. Studia przypadku* 2016). Habilitantka podkreśla w Autoreferacie, że „zapropozowana perspektywa badawcza (łącząca tematy polityki pamięci i tożsamości politycznej)

oraz uzyskane w procesie badań wyniki okazały się interesujące także poza granicami Polski. Świadczy o tym ich publikacja w wersji anglojęzycznej, w formie autorskiego rozdziału *The Politics of Memory in Post-Authoritarian Transitions: The Case of Chile*, który ukazał się w Wielkiej Brytanii w monografii wieloautorskiej z roku 2017, pt. *The Politics of Memory in Post-Authoritarian Transitions, Volume One: Case Studies*” (s. 34). W Autoreferacie czytamy również, iż nurt badań w Hiszpanii i Ameryce Łacińskiej związany z pamięcią i polityką pamięci realizowany był też w ramach projektów badawczych, w których Habilitantka była „wykonawcą lub kierownikiem. Chodzi tu nie tylko o problematykę podjętą w dwóch (otrzymanych jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora) wydziałowych grantach promotorskich, ale i o tematy projektów realizowanych dzięki instytucjom zewnętrznym, wykonywanych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika (UMK) przez kilka lat, również po zakończeniu doktoratu. Pierwszy z grantów promotorskich pod moim kierownictwem (przyznany i zakończony w roku 2012) nosił tytuł »Stosunki bilateralne Polski z państwami andyjskimi« [...] Drugi wydziałowy grant promotorski, zatytułowany »Relacje dwustronne Polski z krajami subregionu andyjskiego w źródłach i opracowaniach«, otrzymałam i zrealizowałam w roku 2014, będąc tym samym jego kierownikiem” (s. 35). Projekty zrealizowane dzięki instytucjom zewnętrznym to: „grant pt. *Wkład Polaków w rozwój cywilizacji Peru*. Inicjatorem tego projektu badawczego był Konsulat Honorowy Republiki Peru w Toruniu. Grant, przyznany w ramach Katedry Międzynarodowych Stosunków przyznany w ramach Katedry Międzynarodowych Stosunków Politycznych Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, zrealizowany został w latach 2011-2016 pod kierownictwem naukowym politologa Jacka Knopka. Efektem wydawniczym projektu była publikacja recenzowana przez nieżyjącego już, znakomitego politologa prof. zw. dra hab. Andrzeja Chodubskiego, *Peru XIX i XX wieku w opisach polskich podróżników, emigrantów i urzędników*, Opracowanie i wybór tekstów: Jacek Knopek, Anna Ratke-Majewska (Przedsiębiorstwo Marketingowe Logo, Bydgoszcz 2013).

Wreszcie trzeci obszar badawczy zaowocował przedstawioną do oceny osiągnięcia naukowego i tu zrecenzowaną monografią *Konflikt pamięci*. Jak informuje Habilitantka w referacie jest on w pewnej w części wynikiem przyznanego jej grantu *Pamięć, tożsamość i polityka pamięci. Państwo demokratyczne a niedemokratyczne*, otrzymanego w ramach dotacji celowej na prowadzenie badań naukowych, zrealizowanego na Uniwersytecie Zielonogórskim w latach 2018-2019. Pani doktor Anna Ratke-Majewska opisała metodologię badań pamięci w politologii w artykułach, które powstały w wyniku tego grantu: *An Account on a Social Network Site as a Site of Memory, Memory in the Internet Fake, Like and Hate. A New Expression of Polish Patriotism?* („Przegląd Narodowościowy – Review of Nationalities” 2019, nr 9). Z kolei w

„Polish Political Science Yearbook” (2020, nr 49/1, s. 101-111) opublikowała *Memory and Politics of Memory in Terms of the Memes Theory. With Reference to an Example of the Idea of Polish Heroism*. W tekście tym otrzymaliśmy próbę przeniesienia na grunt politologii pojęcia „memu” rozumianego przez Habilitantkę jako najmniejszą jednostkę informacji kulturowej przekazywanej przez naśladownictwo (s. 102, też Autoreferat s. 38-39). Do tego kierunku badań należy też rozdział autorski pt. *Religious Policy and Politics of Memory – Case Study of Catholicism in Poland after the Political Changes of 1989*, w: *Religious policy. Between theory and practice* (Vandenhoeck&Ruprecht Verlag, Brill, Göttingen 2022, s. 155-168). Ten nurt badań Habilitantka prezentowała podczas krajowych i międzynarodowych konferencji, na które sama wskazuje (Autoreferat, s. 40): *„Remembrance of heroes in the context of Polish memory culture after 1989. Affirmative, consensual or critical memory?”* (Zielona Góra 2021), organizator Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy’ego Brandta Uniwersytetu Wrocławskiego (Willy Brandt Centre for German and European Studies at the Wrocław University) oraz Instytut Nauk o Polityce i Administracji Uniwersytetu Zielonogórskiego w ramach międzynarodowego cyklu wykładów *Memories of totalitarianism* (Digital Lecture Series – *Memories of totalitarianism*”).

Naukowe publikacje Habilitantki mają podstawy teoretyczne i metodologiczne. Habilitantka wykazuje dbałość o udostępnienie wyników swoich badań w języku angielskim, przez co mają szansę na to, by znaleźć się w obiegu naukowym na forum naukowym poza Polską.

Konferencje naukowe

Pani dr Anna Ratke-Majewska brała czynny udział w 36 konferencjach krajowych i międzynarodowych, w tym zagranicznych. Ma też udział w pracach ośmiu komitetów organizacyjnych i naukowych konferencji.

Zagraniczne wizyty studyjne

W działalności naukowo-badawczej Habilitantka odbyła zagraniczne wizyty studyjne w uniwersytetach i instytucjach naukowych w Chile, Portugalii i Ukrainie.

Projekty badawcze

Habilitantka, oprócz już wcześniej wskazanych projektów badawczych, których była kierownikiem lub wykonawcą w czasie swojej kariery zawodowej złożyła liczne wnioski grantowe do instytucji zewnętrznych, które – jak stwierdza: „pomimo braku zgody na dofinansowanie ukierunkowały, a przez to wzbogaciły moje badania, również z uwagi na weryfikację zawartych tam pomysłów” (Autoreferat, s. 41)

Członkostwo w międzynarodowych i krajowych towarzystwach naukowych
Society for Latin American Studies, International Political Science Association,
Polskie Towarzystwo Nauk Politycznych
Polskie Towarzystwo Studiów Latinoamerykanistycznych
Centrum Studiów Południowoafrykańskich im. Desmonda Tutu przy Wydziale Polito-
logii i Studiów Międzynarodowych UMK w Toruniu (członek założyciel)

Członkostwo w komitetach redakcyjnych czasopism naukowych

„The Copernicus Journal of Political Studies”,
„Polish Political Science Yearbook”
„Nowa Polityka Wschodnia”
„Przegląd Narodowościowy – Review of Nationalities”

Recenzje prac licencjackich i magisterskie, list referencyjny

trzech prac magisterskich

ośmiu prac licencjackich,

list referencyjny na studia doktoranckie (PhD programme in Global Studies. Economy, Society and Law) dla mgra Simona Radisavljevica (włoskiego studenta prowadzonego wcześniej w ramach Erasmus+), na prośbę kandydata oraz jego uczelni (University of Urbino, Italy).

Programy międzynarodowe

2022 merytoryczne i techniczne przygotowanie wniosku w ramach programu Solidarni z Ukrainą Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej, który otrzymał Uniwersytet Zielonogórski, a Habilitanka wzięła udział w realizacji tego projektu prowadząc zajęcia z kultury i integracji w ramach kursu języka polskiego dla cudzoziemców).

Członkostwo w komisjach

Wydziałowa Komisji Stypendiana Doktorantów na Wydziale Politologii i Studiów Międzynarodowych UMK (2013-2015).

Wydziałowa Komisja Konkursowa Absolwent Extra (2022) na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Zielonogórskiego.

Nagrody i wyróżnienia

2023 Osobowość Roku Województwa Lubuskiego (kategoria: Nauka)

2022 Nagroda Indywidualna I stopnia Rektora Uniwersytetu Zielonogórskiego za osiągnięcia naukowe

2018 Nagroda Indywidualna I stopnia Rektora Uniwersytetu Zielonogórskiego za osiągnięcia naukowe

Współpraca z otoczeniem społecznym

Uczestnictwo w Dialogu Obywatelskim pt. „Demokracja polega na zaangażowaniu” (Frankfurt nad Odrą 2018); udział w wydarzeniach, takich jak: Ponadnarodowy dialog pomiędzy Polską a Niemcami, Wybory do Parlamentu Europejskiego 2019 w Zielonej Górze (moderatorka panelu dyskusyjnego obywateli pt. „Unia Europejska – wspólnota wartości”), Ponadnarodowy dialog między Polską a Niemcami, „Mój głos ma znaczenie” (w Guben w roku 2019 moderatorka panelu Ekologia, środowisko i nowe technologie). W 2021 roku Habilitantka była gościem specjalnym podczas I Konferencji Naukowo-Praktycznej online: „Nauka i przedsiębiorczość ścieżki współdziałania, innowacje dla regionu lubuskiego”, w ramach Kongresu „Nauka Bliżej Biznesu” – Kandydatka wygłosiła referat: „Nauki społeczne dla gospodarki w wymiarze regionalnym i krajowym w Polsce”. Także inne na zaproszenie wykłady pt.: „Przedsiębiorczość akademicka – kierunek gospodarki jutra”, „Gospodarcze stosunki pomiędzy państwami a organizacjami międzynarodowymi”, podejmowała też zagadnienia związane z funkcjonowaniem organizacji na arenie międzynarodowej. Habilitantka przedstawiła je podczas III Konferencji Naukowo-Praktycznej: „Nauka i przedsiębiorczość. Nowoczesne rozwiązania badawczo-technologiczne, Podsumowanie”, którą zorganizowano w ramach Kongresu „Nauka Bliżej Biznesu” (2022).

Ponadto jest uczestnikiem zespołów konkursowych, odbyła liczne dodatkowe kursy i szkolenia.

Doświadczenie dydaktyczne

Doświadczenie dydaktyczne Pani dr Anny Ratke-Majewskiej związane jest z jej pracą w trzech uczelniach:

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, na którym Kandydatka prowadziła zajęcia z zakresu: technologii informacyjnej, komunikacji społecznej, metod i technik badawczych, ochrony własności intelektualnej oraz organizacji międzynarodowych; współprowadziła seminaria magisterskie na kierunkach politologia i stosunki międzynarodowe.

Wyższa Szkoła Demokracji w Grudziądzu, gdzie prowadziła ćwiczenia i wykłady z zakresu systemu politycznego RP, metodologii badań politologicznych, ideologii politycznych i marketingu politycznego, a także wykłady fakultatywne noszące nazwę: „Chile Augusto Pinocheta. Geneza, historia i upadek terroru”.

Uniwersytet Zielonogórski – ćwiczenia i wykłady, jak również seminaria licencjackie i ćwiczenia: Contemporary International Relations, elity polityczne współczesnych państw, język obcy nowożytny język angielski na poziomie B2 Plus, kampanie PR, komunikacja

polityczna dawniej i dziś, konflikty cywilizacyjne, kreowanie wizerunku i zarządzanie wizerunkiem, kulturowe podstawy państwa, wyzwania i zagrożenia XXI wieku, marketing polityczny, pamięć i polityka pamięci w języku, narracjach i formach upamiętniania, podstawy public relations, Politics of History, Politics of Memory, PR i marketing polityczny, ruchy społeczne, Social Movements, systemy polityczne, translatorium politologiczne oraz zamachy stanu. Wykłady: PR i marketing polityczny, fundamentalizmy i ekstremizmy, religia a polityka oraz systemy polityczne. Co istotne, realizację przedmiotów oraz przygotowanie zagadnień niejednokrotnie ułatwiała Habilitantce znajomość języków obcych (w szczególności angielskiego, choć również – mimo że w ograniczonym zakresie - hiszpańskiego i niemieckiego).

Zgodnie z art. 219, pkt. 3 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce Habilitantka spełnia wskazane w ustawie kryterium do przyznania kolejnego stopnia naukowego, wykazując istotną aktywność naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej, pracując i współpracując m.in. z takimi uczelniami i instytucjami jak: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wyższa Szkoła Demokracji w Grudziądzu, Instytutem Pamięci Narodowej, uniwersytety w Chile (Universidad de Santiago, Portugalii (Superior de Contabilidade Administração do Porto) i na Ukrainie (Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki).

Habilitantka zna języki: angielski, hiszpański, niemiecki. Aktywność Kandydatki w organizacji nauki i dydaktyki, która jest znaczna dopełnia bogaty dorobek naukowy Pani doktor Anny Ratke-Majewskiej, przypieczętowując pozytywną ocenę jej osiągnięć naukowych.

Konkluzja

Przedstawiona analiza dorobku Kandydatki do stopnia naukowego doktora habilitowanego — Pani dr Anny Ratke-Majewskiej – w tym osiągnięcia naukowo-badawczego w postaci monografii *Konflikt pamięci. Polska po przemianach systemowych 1989 roku* oraz aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni (instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej), a także doświadczenia dydaktyczno-organizacyjnego (w tym w zakresie popularyzacji nauki) pozwala ocenić jako spełniające wymogi formalne stawiane kandydatom do stopnia naukowego doktora habilitowanego (art. 221 ust. 4 i 5 i art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r. poz 85. z późn. zm.)). **Rekomenduję nadanie Pani dr Annie Ratke-Majewskiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o polityce i administracji.**

